

Baldomero
Cores
Trasmonte

Letrado do Parlamento
de Galicia

A Lei 4/1995, do 24 de maio, de dereito civil de Galicia

Segunda parte:
a protección do desaparecido,
as formas de agrupación familiar,
as de agrupación social e
as comunidades de bens en man común

I.

Protección do desaparecido e as medidas provisorias do seu patrimonio

1. O título I da Lei e o libro I do Código civil

O título I da Lei 4/95 enúnciase como “Da situación de ausencia non declarada”. O artigo 6 di que na situación de ausencia non declarada xudicialmente, para os actos e negocios de administración que non admitan demora, o cónxuxe non separado legalmente, os descendentes e mailos ascendentes, por esta orde, con capacidade xurídica plena, maiores en idade en relación cos do seu grao, representarán o ausente mentres a citada situación permaneza. Trá-

tase, pois, dunha situación provisoria e transitoria, que automaticamente cambia cos prazos establecidos polo Código civil. A elaboración deste título durante o proceso de formación interna iniciouse coa incorporación ó traballo do título I do Proxecto do Consello da Cultura Galega. Nun título I, denominado "A ausencia", precisábase que, faltando o apoderamento para actos e negocios de administración que non admitan demora, se establecía a representación do ausente, nos termos practicamente en que pasou á Lei galega. Con algúns matices, pasou logo a formar parte da Lei galega, nos termos que se mirarán¹.

A xustificación sociolóxica desta disposición a prol do ausente, que se incorpora a un texto legal galego, explícase polo intenso grao de emigración e polos problemas que leva formulados tal fenómeno colectivo desde hai dous séculos. O Código civil e a lexislación española en xeral non souberon afrontar un fenómeno de tal natureza e de tal entidade demográfica, a pesar dos esforzos feitos desde Galicia para destaca-las consecuencias negativas que se derivaban. A emigración deixou en Galicia unha fonda pegada. Como feito sociolóxico, moitas persoas constitutivas dun grupo estatístico amplo se atoparon en situación especial, xa que non sempre se procedía á súa declaración de ausencia.

O mesmo sucede coas terras, en moitos casos ociosas. Unha proposición de lei non foi adiante en 1985. A emigración galega tivo efectos sobre as relacións xurídico-privadas. O sistema político galego ten na emigración un dos seus aspectos máis notables configuradores do seu ambiente social, económico e de relacións. Como grupo humano de grande tamaño, manténdose como unha constante durante anos ou séculos, forma parte do contorno do sistema político e dos modos de autorregulación do país galego. Nalgunha ocasión, como nos modelos autonómicos de configuración do sistema político, a emigración, os emigrantes galegos, tiveron acceso ós proxectos de vida do sistema galego, unhas veces como dereitos concretos, outras como expresión programática dos efectos da propia emigración; pero outras, por tratase de relacións de dereito privado, dificilmente modificables, o sistema lexislativo español non encontrou as fórmulas precisas para resolve-los problemas. Ata tal punto é así que o I Congreso de dereito galego, realizado en 1972, contén algunhas propostas de políticas relacionadas precisamente coa ausencia².

¹ Non é necesario lembrar que o Castán, o Picazo e o Albaladejo, entre outros, foron libros de consulta constante na elaboración deste traballo. A eles xa non nos referiremos no sucesivo, porque se faría molesta tanta cita, pero convén telos sempre presentes en cada unha das partes, sobre todo aqueles que levan algunha preocupación doutrinal ou teórica, sen prexuízo dalgunhas citas que especialmente sexa conveniente facer. Os modelos de proposta lexislativa para Galicia, tanto o dos ex membros da Comisión Parlamentaria como o do Consello da Cultura Galega, están publicados en *Foro Gallego* número 184, A Coruña, 1992. Nas próximas páxinas citarase xa sen mención do dato bibliográfico. Tamén se menciona agora, pero faise uso abundante del cando corresponde, tomo XXIII da Compilación de Galicia, en *Comentarios al Código civil y Compilaciones Forales*, dirixido por Manuel Albaladejo, do que son autores Ra-

món Carballal, Antonio Fernández, Xosé Antonio García Caridad, Manuel Iglesias e Corral e Agustín Sánchez García. O mesmo dicimos dos seguintes libros: ABRAIRA LÓPEZ, Carlos, *El derecho foral. Estudio crítico de la Compilación de derecho civil especial de Galicia*, Porto, Santiago, 1970; CORES TRASMONTE, Baldomero, *De-reito autonómico de Galicia*, Xerais, Vigo, 1987; LORENZO MERINO, Fernando J., *El derecho civil de Galicia y la propuesta de Compilación del 22 de marzo de 1991*.

² ADRIO, Gonzalo, "Alguns aspectos do derito privado galego", *Estudos de dereito civil de Galicia*, setembro, Vigo, 1973, pp. 172-179. Estudia a ausencia e o campo, pero esténdese tamén ás servidumes, ó resío e ás augas. Foi membro da Comisión Parlamentaria para o estudio do dereito civil de Galicia.

³ LASARTE ÁLVAREZ, Carlos, *Principios de Derecho civil*. Tomo I. *Parte general y derecho de la persona*, Editorial Trivium, Madrid, 1994.

Contrasta a cativeza da Lei galega na regulación de materias relacionadas co contido do libro I do Código civil, un longo libro que se estende entre os artigos 17 e 332. Nese libro acóllense títulos de materia moi complexa e, nalgúns casos, discutible o seu asentamento neste texto que, se un día foi practicamente un texto de natureza constitucional, agora xa podería e debería selo menos, dada a existencia dunha Constitución. O I refírese ós españois e estranxeiros. O II ó nacemento e extinción da personalidade civil. O III ó domicilio, o IV ó matrimonio, o V á paternidade e filiación, o VI ós alimentos entre parentes, o VII ás relacións paterno-filiais, o VIII á ausencia, o IX á incapacitación, o X á tutela, *curatela* e garda dos menores e incapacitados, o XI á maioría de idade e á emancipación, o XII ó Rexistro do estado civil.

O título I da Lei 4/1995, contén un título demasiado extenso, demasiado vinculado semanticamente ó instituto da ausencia legal, polo que de entrada pode producir algunha confusión, logo facilmente resolta coa simple lectura do artigo. Con máis precisión, de acordo co contido do artigo, debería enunciarse como a defensa do desaparecido e das medidas provisorias máis urxentes e máis elementais para resolve-los problemas do non presente, do desaparecido ou do ausente, como queira chamárselle, e que en Galicia estatisticamente é un fenómeno bastante frecuente. O termo desaparecido é, precisamente, o que utiliza o artigo 181 do Código civil, onde hai que inseri-lo contido e o significado dos artigos 6 ó 8 da Lei galega. O título I da Lei galega limítase, en definitiva, a regular, unha modalidade da ausencia non declarada³.

2. A situación provisoria e a declaración legal de ausencia e a Lei 4/1995

O Código civil admite dúas situacións, unha provisoria e outra legal, para defini-la situación do ausente, no Libro primeiro, titulado "Das persoas", como título VIII, entre os artigos 181 e 198. Regulada no Código civil, soamente se podía perfilar nalgúns aspectos moi concretos, en relación, exclusivamente, coa ausencia non declarada, porque a competencia sobre estas materias lle corresponde en xeral ó poder central. Esta longa materia, tamén dereito público, dificilmente podía lexislala o Parlamento galego, dada a

emanación consuetudinaria do seu dereito civil. Por iso, por exemplo, no artigo 5, dentro do título preliminar, fixo unha remisión á veciñanza civil común e á residencia. O Tribunal Constitucional, na Sentencia do 12 de marzo de 1993, pechando formas novas de regulación legal para o dereito civil autonómico, admitiu a posibilidade de regular institucións conexas con outras reguladas na Compilación e, ademais, aspectos xerais sobre os efectos dalgunhas institucións. Pero, sen un apoio histórico, nin constancia algunha na Compilación, a Lei galega dificilmente podía entrar a regular outros aspectos. Algunhas reivindicacións tradicionais, algunhas con repercusión no I Congreso de dereito galego, acadaron xa solución xeral, tanto pola Constitución como polo Código civil.

3. Os elementos da ausencia non declarada e a Lei 4/1995

O artigo 6 da Lei 4/94 regula a prelación dos representantes do ausente non declarado formalmente, sen separarse moito da prelación establecida polo artigo 181 do Código civil. Neste texto establécese, en primeiro lugar, o cónxuxe, se ben co requisito da maioría de idade que a Lei galega omite. A Lei galega precisa logo con máis detalle a presenza dos descendentes e ascendentes, mentres o Código civil enuncia xenericamente a cuestión, falando de parente máis próximo. Como se trata dunha orde sucesiva, “por esta orde” di o artigo da Lei galega, vén sendo practicamente o mesmo, aínda que, en caso de existencia de ambos dun mesmo grao, mentres que no Código quedaría a xuízo do xuíz determinalo, na Lei galega precísase máis concretamente.

O artigo 6 da Lei galega define a situación como unha forma de representación, mentres que o artigo 181 do Código civil soamente fala do nomeamento dun defensor, se ben logo, no segundo apartado, utiliza expresamente o concepto de representación. Tal representación poderá existir sempre que o desaparecido non deixase representación legal ou voluntaria con facultades de administración dos seus bens, que, se ben non está así tan expresamente formulado, se deriva necesariamente do propio texto sen necesidade de máis complicación.

A representación, segundo a Lei galega, concrétese para actos e negocios de administración, mentres que o Código civil se refire á representación en xuízo e a negocios, xenericamente, sen concretar que tipo de negocios. A representación en xuízo forma parte da extensión da representación, pero, en caso de dúbida, podería completarse co contido do artigo do Código civil, aplicable supletoriamente neste aspecto. En calquera caso, a entidade da representación é distinta da que establece o artigo 2.039 da Lei de axuizamento civil e do artigo 184 do Código civil. Tamén será innecesario advertir que non existen representantes dativos, senón soamente os forzosos, xa que doutro xeito entraría en xogo o previsto no artigo 181 do Código civil.

Desde o punto de vista temporal, tales actos e negocios teñen que reuni-la condición de urxentes. “Que non admitan demora” di o artigo 6 da Lei galega, se ben o Código civil extrema as cautelas, utilizando unha expresión máis restrictiva, xa que ademais de que non admitan demora teñen que significar prexuízo grave. Por outro lado, tanto na Lei galega como no Código civil a representación é obrigatoria dada a situación de ausencia non declarada ou de desaparición. Así mesmo, a facultade de aproveitamento dos bens polos representantes ou defensores está admitida nos dous textos legais⁴.

II.

As formas de agrupación social e o patrimonio familiar

1. O contido do Título II, a casa patrucial e a veciña

O título II da Lei 4/1995, baixo a rúbrica “Da casa e da veciña”, mestura dúas institucións de natureza xurídica moi diferente, pero vinculadas ás formas de asentamento disperso da poboación rural galega. A casa unha veces, como casal, constitúe unha forma de asentamento, unha unidade demográfica, pero outras veces forma parte de asentamentos máis extensos, como son o lugar ou a aldea. A parroquia rural galega é unha comunidade territorial integrada por

⁴ ADRIO BARREIRO, Gonzalo, “La partición cuando hay ausentes”, *I Congreso de dereito galego*, pp. 501 e ss.

un conxunto de aldeas, lugares e casais espallados no campo galego, con predominante vocación agraria ou mariñeira e, ó longo dos séculos, coa capacidade para constituír unha forma de vida, é un dos piares da cultura galega⁵. Mentres que a casa patrucial se menciona para destaca-lo seu aspecto patrimonial, como conxunto de elementos integrados, a veciña descríbese como unha forma de organización social. A parroquia, non se regula como entidade territorial, senón nos seus aspectos organizativos, en relación co seu funcionamento e co exercicio dunhas competencias e funcións específicas.

Dentro do sistema político galego ocupa un nivel integrado por relacións primarias e proxémicas, nas que as relacións de veciñanza e os acordos directos facilitan un funcionamento social intelixible para eles como redes de autoridade e de poder político. Con estruturas de mando e obediencia emanadas das propias relacións veciñais, como explican os antropólogos de campo, as redes de poder que se forman no seu ámbito, tantas veces imperceptibles para os que observan o campo desde fóra, constitúen parte importante do sistema político propio de Galicia. Nada ten de particular que, polo tanto, os estatutos do 36 e o de 1981 lle tentaran dar estado formal, inserindo a súa estrutura no seo do sistema político galego como a comunidade política de convivencia de máis pequena entidade pública, entendendo a política no seu máis natural sentido.

2. A casa patrucial e a súa regulación legal

No artigo 9 di que a casa patrucial e os seus anexos constitúen un patrimonio indivisible, sen ningunha outra aclaración. A fórmula non pode ser máis simple: "A casa patrucial e os seus anexos constitúen un patrimonio indivisible". O texto do Consello da Cultura Galega ofrecía a seguinte redacción: "A casa patrucial, os seus anexos e o lugar acararado son cousa indivisible". Mentres que o Consello utiliza a expresión cousa indivisible, a Lei galega corrixiuna e deu a fórmula de patrimonio indivisible. A "cousa" está entendida como un obxecto material, mentres que os "bens" son partes do patrimonio, con avaliación dentro do seu contido e da súa propia unidade.

Os estudosos do dereito consuetudinario galego destacaron a importancia decisiva da casa no desenvolvemento

⁵ PAZ ARES, Xosé Cándido, *Régimen de los llamados montes de vecinos en Galicia*, Galicia, Vigo, 1966.

das institucións xurídicas galegas. Sobre todo, a través de medidas de autocorrección natural, producida pola adaptación racional á realidade, o esforzo para manter unida a casa, como un ben indivisible, transcende todo o ordenamento xurídico galego. O concepto de casa patrucial é un concepto xurídico indeterminado, que non se define logo en ningunha parte da lei. Soamente se ofrece algunha aproximación cando se trata do lugar acasado. A lei non foi insensible a esta realidade e así o proclamou respecto da casa nesa fórmula.

Como cousas e como bens, a casa patrucial e o lugar acasado son universalidade de cousas, configuradas como un todo, como unha totalidade e como unha unidade. A unidade pode ser voluntaria, en canto o patrucio adopta a vontade de non separalos bens, de prohibirla súa división. E pode ser legal, cando a lei establece por razón de interese público, de política lexislativa, co fin de conservar unido o conxunto de bens que, económica e funcionalmente, poden ser separados, pero que ó separarse formulan problemas de circulación, de riqueza, etc.

O uso da palabra patrimonio non é o estrictamente técnico, senón máis ben en canto se define como cousas compostas pola súa pluralidade de elementos e, ademais, como cousas indivisibles, xa que as partes integran necesariamente o todo en canto á función que cumprir. A valoración que se faga da casa, como núcleo esencial de convivencia no mundo rural, como no centro de explotación mínima, lexítima o lexislador para acadala súa indivisibilidade. A definición do lugar acasado, como un conxunto formando unha unidade, á que se refire o artigo 50, completa esta idea de indivisibilidade patrimonial. Tamén se define como unha unidade orgánica de explotación no artigo 50 e repítese no 71.1, tanto para o arrendamento como para a parcería do lugar acasado⁶.

Ademais destas e doutras definicións legais da casa como unidade indivisible, a lei déixalle á vontade do ascendente un mecanismo de autorregulación para manter unido o patrimonio. A sección 3ª do título VIII, dedicada ó dereito de labrar e posuír, faculta o ascendente que queira “conservar indiviso un lugar ou unha explotación agrícola”, para pecha-la súa adxudicación íntegra a calquera dos seus fillos ou descendentes por actos *inter vivos* ou *mortis causa*, “aínda que as sortes de terras estean separadas”.

⁶ LASARTE, *op. cit.*, pp. 415-427.

3. A veciña e a parroquia

Nos artigos 10 ó 13, a Lei galega refírese á veciña como conxunto de patrucios, como unha forma de organización colectiva para a administración dos bens comunais. Interesa insistir na diferenza entre a parroquia e a veciña, como dúas entidades sociais diferentes e con distinta repercusión xurídica. A parroquia é unha entidade territorial, unha forma de agrupación social e demográfica, estatutariamente definida como unha forma de organización administrativa, pero de base territorial. A veciña, en cambio, é unha forma de organización de grupos, con capacidade para administrar-las bens comunais da parroquia.

Coidaban algúns críticos da proposición que a inclusión da veciña era un arcaísmo xurídico á altura dos tempos que corren. Se un dos mitos do xurista formado nas aulas universitarias é o mito do Código civil, outro é o do goberno representativo, temendo calquera manifestación do pobo que se separe de tal consideración, como sucede coas trabas que se lle poñen á iniciativa lexislativa popular. Outro exemplo pode ser o da veciña, tan vivo no medio rural, como unha forma de democracia directa, de intermediación administrativa e de cooperación nun esforzo común⁷.

Esta administración, sen embargo, ten na práctica carácter residual, xa que quedan excluídas da súa competencia as funcións relativas á administración dos montes comunais, como se estes pertencesen a un mundo distinto. A escisión entre a veciña e a comunidade veciñal dos montes comunais, nun medio como o galego, polo que, de manterse separados, en calquera caso deberían buscarse formas de integración e de colaboración entre eles.

III.

Os dereitos reais e os dereitos de cousas

1. A tradición romano-francesa e a denominación xeral

Coa denominación de dereitos reais rotula a Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia, o seu título III. Tal rotulación non ten equivalente no Código civil, no que o libro segundo leva o vago nome "Dos bens, da propiedade e das súas modi-

⁷ ARTIME PRIETO, Manuel, "A veciña, a parroquia e a propiedade xermánica en Galicia", en VV.AA., *Estudios do dereito civil de Galicia*, setembro, Santiago, 1973; MARTÍNEZ-RISCO, Sebastián, "Significación social dalgúns institucións non acollidas na vixente Compilación", no mesmo, pp. 89 e ss.; sobre os niveis do sistema e os estratos decisorios, en relación coas formas básicas de asentamento, así como, concretamente, os niveis territoriais da organización política e administrativa de Galicia; CORES TRASMONTE, Baldomero, *Teoría política e comunicación social*, Santiago, 1993, pp. 172-182; do mesmo, *Estructura política de Galicia*, Santiago, 1994. Desde a perspectiva urbanística, DÍAZ LEMA, Xosé Manuel, *Derecho urbanístico de Galicia. Comentarios a la Ley del Suelo de Galicia de 22 de agosto de 1985*, Santiago, 1989.

ficacións". O rótulo da lei deriva literalmente do título II do proxecto dos ex parlamentarios. O do Consello da Cultura Galega non ofrecía nada especial sobre o rótulo, limítanse xa no comezo do seu título III a entrar na definición dos montes veciñais comunais. Cambiaba minimamente a sistemática seguida pola Compilación de dereito civil especial de Galicia de 1963, na que o título V se denominaba "Formas especiais de comunidade".

A Lei galega, pois, inscríbese na tradición semántica do sistema romano-francés, desenvolvido e defendido logo por Savigny. Esta metalinguaxe fora incorporada ó dereito español por Felipe Sánchez Román e nos últimos tempos acadou unha nova aclimatación, incluso en distintos códigos civís. Nun momento no que andan algúns civilistas á procura doutras denominacións, como a de dereito de bens ou dereito de cousas, o intento de sistematización de acordo con aquela vella e renovada tradición semántica indica a presenza de xuristas interesados en aspectos metodolóxicos, o que a unha lei nunca lle vén mal⁸.

En canto á sistemática, os dous modelos que serviron de fonte á Lei galega adoptaron fórmulas diferentes para instalar nela os dereitos reais. O modelo dos ex membros da comisión parlamentaria situaba os dereitos reais a continuación do título dedicado ós contratos, de xeito que os arrendamentos rústicos, o arrendamento do lugar acasurado e o vitalicio, se sitúan diante deles. Non pasaba o mesmo co proxecto do Consello da Cultura Galega, no que as comunidades especiais, agora sen denominación, se instalaban mesmamente a continuación da casa e da veciña, como un título terceiro. En contra dos dous, a Compilación de 1963 incluía as formas especiais de comunidade mesmo cara ó final da lei, como un título V.

2. Os contidos do título III

A ordenación dos institutos vinculados ó dominio formalízase xuridicamente de acordo coa superposición dos conceptos dos sistemas económico e político sobre o dereito de propiedade, segundo acentúa a función social ou a privada, ou segundo enfatice os aspectos privatísticos ou os demaniais. O sistema xurídico ordena as regras concretas definidas basicamente nos textos dos sistemas económico e polí-

⁸ DÍEZ-PICAZO, Luís e GULLÓN, Antonio, *Sistema de dereito civil*, Volume III: *Derecho de cosas. Derecho inmobiliario y Registral*, Tecnos, Madrid, 1989.

tico. As relacións xurídico-privadas ofrecen un contido instrumental da propiedade. A definición ideolóxica da propiedade procede do sistema político, do sistema económico e do sistema ideolóxico. A congruencia da lei civil coas normas que definen o sistema ideolóxico depende de moitos aspectos e define o modelo legal de propiedade privada, que, como institución xurídica, expresa a atribución do titular para usar e gozar dunha cousa con exclusión dos demais e sen outras limitacións que as que se establezan legalmente ou polos usos ordinarios.

A tipoloxía dos dereitos reais, reducindo a paradigma esquemático as diversas experiencias doutrinais e legais, pode centrarse, utilizando como unidades de análise a intensidade da capacidade de imperio sobre as cousas e bens, pola posibilidade de acceso á propiedade, o seu uso e gozo. Non se confunda o dereito de propiedade coas facultades que poden desenvolverse cando se exerce a súa titularidade. O punto de referencia desde o que se pode facer unha clasificación é o dominio, como a capacidade máis plena do uso e exercicio da propiedade.

Outro problema é o do alcance en relación cos contidos e cos obxectos xurídicos que tenta comprender dentro de tan extensa e xenérica denominación. Baixo tan amplo rótulo, que evoca en principio tódolos posibles dereitos reais, a lei límitase a institucionaliza-las comunidades, o que a Compilación de 1963 comprendía baixo a expresión de formas especiais de comunidade, e as servidumes e serventías. A Lei galega non ofrece ningunha especialidade en materia de bens, nin de accesión das cousas, por non incorporar elementos do dereito consuetudinario que puidesen incorporarse, como a natureza xurídica dos hórreos, cabazos ou cabaceiras, por exemplo. En cambio, no título IV, sobre algunhas propiedades especiais, ofrécese a variante das augas de chuvia e de comunidade de augas.

Pero, tampouco se recollen no título outros dereitos reais, como o usufructo, o uso e a habitación, que figuran como tales no Código civil. O título, pois, non esgota tódolos dereitos reais que a lei regula porque noutros títulos se atende ós retractos e ó usufructo. A lei regula o usufructo voluntario de viuvez entre os pactos sucesorios, nos artigos 118 ó 126, dentro do título VIII, dedicado a sucesións. Nun país con tan intenso minifundismo, cos coñecidos conflitos que del se derivaron, non deixa de ser curiosa esta simple regula-

ción dos dereitos reais. Numerosas relacións de veciñanza, problemas relacionados coa propiedade e coa posesión, poden incorporarse co tempo a unha versión máis completa da Lei civil galega, unha vez que se promova unha investigación científica máis eficaz sobre este tipo de conductas colectivas.

Se se compara coa Compilación de 1963, a regulación da lei significa un grande avance na catalogación de institucións e usos galegos. A compilación non regulou máis que as comunidades especiais e non recolleu nin servidumes nin o usufructo. Contrasta esta ausencia coa regulación máis detallada doutras compilacións, como as de Aragón, ou Cataluña, nas que se fala de *inmisión*, de accesión, do usufructo, servidumes, enfiteuse e relacións de veciñanza. A de Navarra, no título dos bens, fala de limitacións da propiedade, comunidades de bens e dereitos, servidumes, usufructo, usos e dereitos semellantes, superficie, retractos e garantías reais. Por certo que na Lei do 1 de marzo de 1973 se asegura para o dereito navarro a superficie, tendo en conta a súa incidencia no urbanismo e en novas relacións xurídicas.

Incluía a Compilación de 1963 o seu título primeiro, dedicado ós foros, subforos e outros gravames análogos, o que lle daba a tan importante variedade dos dereitos reais unha posición inicial na sistemática dos obxectos civís do dereito privado galego. Entre o artigo 3 e o 41 incluíase un longo elenco de disposicións sobre o contido do foro, o pagamento da pensión foral, o laudemio, tento e retracto, subforos, foros frumentarios, rendas *sisas* e en saco, cédulas de *plantadoría* e outros gravames análogos. A Lei 4/1995 non fai ningunha referencia ós foros. Coa non admisión de demandas nos xulgados e tribunais nos que se exercitaran accións sobre recoñecemento, redención, apeo e rateo, prescrición de foros, consolidación de dominio e pagamento ou redución de pensións forais de calquera especie, tal como dispoñía a Compilación de 1963, na súa disposición transitória segunda, quedaba practicamente liquidado o problema foral.

A Compilación establecía algunhas excepcións, como a da prescrición das pensións forais dos cinco anos anteriores, as reclamacións sobre pensións a cambio de lexítima, etc., pero practicamente se xustificaba, como logo sucedeu, que a lei autonómica reguladora do dereito civil xa non se

referise a unha institución que foi base e fundamento do seu dereito foral e xérmolo de moitas das súas institucións xurídicas. Era a primeira vez, ademais, que os proxectos de dereito foral e de dereito civil de Galicia partían dunha concepción distinta, na que o núcleo lexitimador máis importante, como era o foro, xa non tiña razón de ser no dereito positivo galego⁹.

3. O substrato ideolóxico e os dereitos reais

A falla de institucións de dereitos reais, fóra das poucas reguladas no título especial, non podía suscitar unha clasificación ou unha tipoloxía complexa, dado o carácter residual dos contidos autonómicos en relación cos do Código civil. Pero, a presenza doutros dereitos reais, que non figuran baixo esa rúbrica, permiten completa-la materia dalgún xeito. Non tería moito sentido agora tentar elaborar unha clasificación dos dereitos reais para examinar nos contidos da lei aqueles que, sistematizados ou incorporados a outras institucións, son pola súa natureza xurídica dereitos reais¹⁰.

Nun sistema capitalista, a propiedade, con tódolos condicionamentos e transformacións en canto ás súas formas, constitúe o alicerce básico das súas relacións económicas, políticas e xurídicas. A capacidade de imperio sobre as cousas e bens, o posible acceso a elas ou o seu uso e gozo, cualificación as bases do sistema xurídico, político ou económico. O ambiente ideolóxico cando se promulga a Lei galega 4/95 era distinto do que existía cando se promulgou o Código civil. Existía o medo ó colectivismo, á irrupción de movementos colectivistas, socialistas e comunistas, como se puxo de relevo no debate parlamentario da Internacional. Pero, non existía ningunha organización política dos comunismos como sistemas políticos. O Código civil era unha fórmula máis de preservación do réxime económico e da sociedade contra a propiedade colectiva. A loita comunismo/capitalismo será a base de novos imperios comerciais e económicos. Se se compara 1995 con 1963, data da Compilación, tamén existen diferencias sensibles.

A Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia, nace no marco constitucional de 1978, establecida unha autonomía política, cunha repartición de competencias entre o poder central e os poderes periféricos desequilibrada, no que as posibilida-

⁹ Capítulo sobre foros, por Antonio FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ. Compilación de Galicia. *Comentarios al Código civil y Compilaciones forales*, dirixidos por Manuel Albaladejo, s. d.

¹⁰ OTERO VARELA, Alfonso, "Sobre la Compilación del Derecho Foral Gallego", *Anuario de Historia del Derecho Español*, tomo XXXV, 1965, pp. 553 e ss.

des dun dereito civil galego son moi limitadas, sobre todo por non te-la existencia de máis dereito civil escrito e positivo que o da Compilación.

O fundamento da propiedade era algo diferente. A constitución intensifica algúns aspectos demaniais e de función pública da propiedade. No artigo 33 recoñece o dereito á propiedade privada e á herdanza, especificando que a función social destes dereitos delimitará o seu contido, de acordo coas leis. No artigo 128 dise que toda a riqueza do país nas súas distintas formas e calquera que sexa a súa titularidade estará subordinada ó interese xeral. Tamén sinala que ninguén poderá ser privado dos seus bens e dereitos se non é por causa xustificada de utilidade pública ou interese social, mediante a correspondente indemnización e de conformidade co disposto nas leis. No artigo 34 recoñécese o dereito de fundación. No artigo 38 recoñécese a liberdade de empresa no marco da economía de mercado. No artigo 132 dise que a lei regulará o réxime xurídico dos bens de dominio público e dos comunais, inspirándose nos principios de inalienabilidade, imprescritibilidade e inembargabilidade, así como a súa desafectación. Defínense os bens de dominio público estatal que determine a lei e, en todo caso, a zona marítimo-terrestre, as praias, o mar territorial e os recursos naturais da zona económica e a plataforma continental¹¹.

A codificación do dereito civil español e a do galego desenvolvéronse no seo de modelos de economía capitalista exclusivamente, con máis ou menos tendencia á acentuación da función social da propiedade ou a facilita-la intervención pública. O dereito de propiedade privada, como principio inspirador da fórmula política e económica dun sistema político, cambiara moito, nas súas manifestacións prácticas, entre 1889, data de publicación do Código civil, e 1995, ano de promulgación da Lei 4/95. A propiedade burguesa, de base patriarcalista, foi antes do Código civil unha longa tensión dialéctica entre os señoríos do antigo réxime a as liberdades burguesas, sen condicionamentos no exercicio da propiedade. Entre o momento en que se promulga o Código civil, en 1889, a Compilación de dereito civil especial, en 1963, e a Lei galega, en 1995, existen diferencias grandes, sobre todo de tipo ideolóxico.

O Código civil era a expresión dunha sociedade agraria, individualista, de liberdade comercial e de unitarismo. A codificación iniciárase en 1851, pero non chegou a callar

¹¹ DE LOS MOZOS, J. L., *El derecho de propiedad: crisis y retorno a la tradición jurídica*, Editorial Revista de Derecho Privado, Madrid, 1993.

máis que nun texto incompleto, pero suficiente para servir de base. Partindo do Código civil de Napoleón, e, polo tanto, de inspiración romanista, expresaba os dereitos e aspiracións dos pequenos propietarios, tipificados como formas de individualismo burgués. No Código civil español, ademais, expresaba a dialéctica entre o poder codificador e os poderes periféricos, que o inspirador do Código, Manuel Alonso Martínez, explicou con detalle nun importante libro¹².

Hai que dar un salto demasiado longo para atoparse cun texto que exprese o dereito civil de Galicia, no que se inscriben e formalizan as institucións xurídico-privadas do pobo galego. Despois de intentos moi diversos, sobre todo o modelo de 1915, que lle serviu de base, a Compilación de dereito civil especial de Galicia recollía un abano de institucións xurídicas propias ou especiais do campo galego, pois, en definitiva, era unha colleita de dereito agrario nas relacións privadas. Aparecía no seo dun sistema político autoritario, orientado á anulación subrepticia dos dereitos periféricos, con intensa actividade intervencionista. Había o ambiente do éxodo rural, o ambiente da concentración parcelaria, en contra do minifundio, sobre o que se projectou unha dura campaña ideolóxica.

Había dúas novidades no texto desde o punto de vista dos dereitos reais. Por unha banda, era o primeiro texto que acollía con moito detalle a regulación foral, pero, ó mesmo tempo, contiña disposicións que levaban á súa supresión, mediante unha fórmula procesual, consistente en non admitir demandas sobre foros. Outra novidade consistía na incorporación dos montes comunais de veciños a un texto de orientación estritamente galega e zonas contiguas. Polo momento en que nace, desde unha perspectiva da adscripción dos montes ós concellos, tamén tivo grande repercusión na organización dos montes comunais de veciños, nun momento en que se proclamaba a promoción de intensivas políticas de repoboación forestal indiscriminada, impulsada polas necesidades do *boom* da construción urbana e da industrialización. A Compilación de dereito civil especial de Galicia, por outro lado, enmárcase nun momento en que se desenvolve o dereito agrario, como un aspecto do dereito social, máis que do dereito civil. A Lei 4/1995, aínda que emana doutras circunstancias, un tanto distintas, non deixou de percibir aquel eco¹³.

¹² ALONSO MARTÍNEZ, Manuel, *El código civil en sus relaciones con las legislaciones forales*, Madrid, 1947, 2ª edición.

¹³ FRANCO GARCÍA, José María, "La legislación agraria de la Comunidad Autónoma de Galicia", *Derecho Agrario Autónomo*, Oviedo, 1991; "Derecho agrario y propiedad forestal en Galicia", *Foro Galego* número 186, 1993, pp. 7-22.

4. A construción xurídica dos dereitos reais e os intereses sociais e económicos

A construción conceptual dos dereitos reais, como modelos de propostas de tipos legais, foi o resultado dunha tensión dialéctica entre intereses concretos, formacións ideolóxicas de tipo sindical, corporativo ou político e a interpretación de xuristas. Movementos e asembleas fixeron bandeira de puntos críticos das relacións conflictivas no campo galego, tentando procurar solucións axeitadas mediante os cambios necesarios na lexislación, de tal xeito que moitos dos problemas xurídicos acadaron estado público por mor de tales actividades prácticas. Os xuristas, pola súa banda, en certos casos, e baixo certo impacto doutrinal, tamén tentaron converter en políticas públicas aqueles tipos e aquelas situacións que se lles presentaban na realidade do conflito xudicial¹⁴.

Nos séculos XVIII e XIX foise adquirindo conciencia das peculiaridades xurídicas de Galicia en moitos aspectos. Os intentos de lexislación sobre redención foral, por exemplo, axudaron a fomentar a conciencia dun dereito propio do pobo galego. Pero, co paso do tempo, os estudiosos do dereito civil galego limitaban, cando máis, as institucións ou as relacións xurídicas galegas ó foro e relacionados con el, á compañía familiar galega e a moi poucas máis, como as parcerías agrícolas ou pecuarias. Díaz de Rábago fixera un gran esforzo, para amplialo conxunto das institucións galegas, pero, polo xeral, os xuristas, non lograban articula-lo conxunto de institucións dentro dun ámbito axustable ó do Código civil. Cando unha institución estaba na realidade, pero non traspasaba a calidade de codificable, ben no mesmo Código civil ou en apéndice, acadaba a condición de consuetudinaria, o que lle restaba, na mentalidade unificadora da época, as posibilidades do seu desenvolvemento axeitado. Díaz de Rábago, dicía en 1899, que os dous puntos sobre os que xira a constitución agrícola de Galicia son a extremada subdivisión da propiedade e a separación dos dominios na propiedade da terra. En rigor, isto é o que delinea vigorosamente a súa fisionomía, porque o chan está dividido en moitas partes, pero o foro non é privativo, porque presidiu a organización e o desenvolvemento da propiedade¹⁵.

Desde o ano 1909, as asembleas agrarias fixéronse eco

¹⁴ Témo-la intención de ofrecer un cadro do desenvolvemento histórico dos obxectos xurídicos como conceptos xurídicos noutra ocasión e con máis demora. Para a pegada do costismo, LEZÓN, Manuel, *Derecho consuetudinario de Galicia*, Madrid, 1903; GARCÍA RAMOS, Alfredo, *Estilos consuetudinarios y prácticas económico-familiares y marítimas*, Madrid, 1909; *Arqueología jurídico-consuetudinaria económica de la Región Gallega*, Madrid, 1912. Sobre a Comisión de Dereito Foral de Galicia, PÉREZ PORTO, Xosé, *El Derecho Foral de Galicia. Memoria*, A Coruña, 1915.

¹⁵ DÍAZ DE RÁBAGO, Xoaquín, *El crédito agrícola*, Santiago, 1899-1900, catro tomos.

do estado do dereito aplicable en Galicia sen establece-la diferenza entre dereito común e dereito foral. A intención reformada dos assembleístas non estaba interesada na formulación nin na defensa teórica ou doutrinal do dereito autóctono, como dereito especial, ou como apéndice, para a formulación dun corpo xurídico que fose exclusivo de Galicia, sen prexuízo dos vínculos que esixía o Código civil vixente, aprobado en 1889. O problema foral era un dos que despertaba máis expectación sobre o seu recoñecemento e a súa necesidade de solución pública. Pero, as asembleas fixaron algúns outros problemas que se viñan manifestando desde había algún tempo en colaboracións dispersas.

Predominan, en cambio, as realidades inmediatas, de tipo reformador, sobre os conceptos teóricos. As asembleas agrarias, realizadas entre 1908 e 1919, contribuíron a perfilar-las límites de institucións que, en forma consuetudinaria ou de usos asentados na práctica, eran práctica común no campo galego ou eran, xa na realidade, costumes de forte raizame, como regras inspiradoras da conduta dos labregos, como un dereito consuetudinario que, sen coñece-las límites nin as posibilidades do Código civil, estaban na conciencia dos labregos e formaban parte da cultura agraria do pobo galego. Naturalmente, pola natureza reivindicativa das asembleas agrarias, soamente se translocen nas conclusións aquelas institucións que tiñan que depurarse ou perfeccionarse para seguir mantendo o seu valor práctico de regras organizadoras da convivencia social.

As asembleas agrarias axudaron a destaca-la forza da realidade social, cristalizada nun dereito vivo, e a tentar darlle solución dentro do dereito civil común, sen forza-la distinción entre dereito foral, dereito consuetudinario e dereito codificado centralmente. Sen ningunha preocupación técnico-xurídica, os assembleístas ofrecían un cadro de cousas e de situacións que pesaban sobre os labregos e que podían mellorarse ou resolverse por medio dunha lexislación eficaz e axeitada ó contorno do campo galego.

As medidas xurídicas que adoptar para resolve-las problemas do campo galego están espalladas polo texto das conclusións de cada unha das asembleas agrarias. Impropiamente, nas conclusións da I Asemblea de Monforte, inclúese unha rúbrica baixo a denominación de "Dereito civil", pero limítase a dúas conclusións, unha, a XV, a defende-lo establecemento do dereito de retracto cando se vendesen a

forasteiros ou a persoas que non fosen labradores, e outra, a XVI, a petición de que non se embargasen os froitos das colleitas, casa ou terras que traballasen en por si. Sen embargo, a rúbrica seguinte, denominada "Foros", ofrece xa un cadro máis amplo de medidas de alcance xurídico privado. Os montes dos veciños, a personalidade da parroquia, entre outros, son institucións que se van perfilando dentro dun cadro de institucións que teñen alcance xurídico e que poden, co tempo, ser catalogadas ou codificadas como dereito propio de Galicia.

Naturalmente, era o problema foral o eixo inspirador e sobre o que xiraban as asembleas agrarias e o que lle daba o ton reivindicativo máis tenso. Entre o redencionismo e o retorsionismo forais, as correntes dominantes desde comezos de século eran as de extinción dos foros, pero mediante a aplicación do crédito agrícola. Xa non se trataba de acadar de calquera xeito o dominio directo polo dominio útil, senón que tiña que ser conseguido en condicións que impedisen outros problemas sociais e económicos. A idea de que a terra é para quen a traballa, aínda formulada en segundo plano, case en forma subliminal, para non introduci-la ideoloxía política e social, aparecía como o resultado final daquel concepto. A presenza do Estado, como mediador, intervindo para proporcionar-lo crédito, sen intereses, era a fórmula que se pedía para resolve-lo problema foral sen crear un conflito social entre os detentores do dominio directo e do dominio útil. A transformación do título dominical sen traumas, dun xeito ordenado, mediante a institucionalización xurídica do crédito, era o camiño no que se atopaban o campesiño, o dono e o Estado, xa non ausente ou presente simplemente como ordenador das relacións sociais e xurídicas.

A intervención de ideoloxías novas, integradas nun movemento agrario de onda longa, que afectaba a outras partes, sobre todo co *georgismo*, dá-lle unha nova dimensión ó problema social constituído pola contraposición do dominio directo e do dominio útil. Seguindo a liña dos movementos antiforais, sobre todo o Directorio, a quen lle asignan unha función grande, as asembleas agrarias foron abertamente redencionistas. Non se trataba de loitar contra a propiedade, criticando a existencia do dereito de propiedade, senón de ir a unha expropiación por función social, mediante a axustada remuneración. Como resultado dunha

transacción entre forzas sindicais e políticas diferentes, as asembleas agrarias seguían esa liña intermedia, na que existía interese pola fusión dos dous dominios na propiedade do cultivador, pero de xeito que fose satisfeito o dereito económico do dono directo. A introducción do crédito e da mediación do Estado na situación era outra novidade, xa que non se deixaba na man dos campesiños pedir ou non a redención, como nas leis anteriores, senón que se tentaba que o Estado dese créditos sen interese, por mor da función social e protectora.

O redencionismo foral foi unha das conclusións básicas das asembleas agrarias de Monforte, de Ribadavia e de Redondela, entre 1908 e 1915. Unións agrarias, sindicatos campesiños, técnicos dedicados ó estudio do campo, concordaban coa necesidade de regula-lo foro e os seus derivados, mediante unha axeitada redención que entregase na man de quen traballaba o campo a súa titularidade dominical. Se a reivindicación era xa vella dentro do sistema constitucionalista, fronte ós que tentaban a retorsión, con motivo do movemento de Solidaridad Gallega e do movemento agrarista, a política redencionista levaba pulos ideolóxicos e políticos nunca antes mantidos con tanta forza. As propias forzas campesiñas, alentadas desde dentro por forzas compostas por campesiños, atopaban no foro un dos males do atraso de Galicia e unha das grandes inxustizas históricas.

A I Asemblea agraria de Monforte, de 1908, na conclusión XVII, formulou como primeira cousa por facer un Proxecto de lei de redención de foros cando se renoven as Cortes. Que quedase en suspenso toda acción xudicial sobre apeos e rateos mentres non fose un feito a devandita lei. Sen prexuízo do acordado en anteriores mitins realizados en Vigo, Pontevedra, Ourense, A Coruña e Lugo, a Asemblea aprobou o anticipo do Estado ós foreiros, co fin do reintegro de 25 anos e sen intereses, a cantidade necesaria para redimi-las cargas forais. O crédito agrícola tiña nese momento unha especial chamada, sobre todo polo eco deixado por Díaz de Rábago no seu coñecido libro. Piden a aplicación ós foros, en materia de apeos, rateos, retractos, etc., do disposto no Código civil para a enfiteuse. Declaran o laudemio usurario sempre que pase do 3% da renda dunha anualidade, reducíndose nese caso a ese límite e pagándose por unha soa vez. A de 1911, seguindo a de 1908 e 1910, propón que se simplifique o procedemento en apeos e rateos. En canto

á renda, fixaron algúns criterios: xuntar ás rendas que se satisfán, unha rebaixa progresiva nas sucesións *mortis causa*.

Pretendían que se lles encomendase ás sociedades agrícolas a preparación dun catastro particular e especial da propiedade foral galega, aspecto no que insistiu a III, axuizando os numerosos preitos como unha calamidade social. Para resolve-lo problema hai que coñecelo, mediante ese catastro, dándolle ó Directorio Antiforal de Teis o liderado para reuni-los traballos. As asembleas agrarias abandonaron a simple relación privada entre dominio directo e dominio útil, para facer intervi-lo Estado, as entidades crediticias, as sociedades agrícolas, nunha armazón que vai desde fomento de redención por mor de créditos, ata garantías pignoraticias, que impidan a indefensión e a inseguridade do campesiño. O crédito, o peñor sen desprazamento, a inembargabilidade do patrimonio familiar eran fórmulas que completaban aquela simple relación dominio directo/útil, como se formularon tantas veces, ata que en 1779 o Consello se decatou de que era un profundo problema social.

Se se fixese unha lei redencionista sen máis levaría os agricultores a pedir capital con interese usurario, polo que en oito ou dez anos se lles botarían enriba por falla de pagamento. A lei ten que prover medios para que se poida resolver realmente o problema. Isto era o que intentaba explicar Díaz de Rábago. Recollía o Informe da Sociedade Económica sobre foros, pero aplicaba o crédito, como fórmula para resolve-lo problema agrícola e non formular un novo problema. Montero Ríos fixera unha Lei de crédito, na que tentaba xa resolve-lo problema, pero non chegou a ser aprobada polas Cortes.

Naturalmente, no seo das asociacións que participaban nas asembleas agrarias participaban coñecidos xuristas galegos, compenetrados cos problemas do campo. Este era o caso de Manuel Banet Fontenla. Un pouco antes de que comezaran as asembleas agrarias producírase un xiro importante na estimación do dereito consuetudinario. O costismo exerceu un grande impacto no dereito en xeral e, concretamente, no dereito de comunidades. Xoaquín Costa, desde unha perspectiva comunitaria, describiu con vivacidade a existencia de figuras e as dificultades de encaixalas dentro dos valos individualistas do Código civil. Algúns autores da colleita de institucións xurídicas, de usos e costumes en Galicia, enriqueceron o estreito marco en que se desenvolvía o dereito foral¹⁶.

¹⁶ CORES TRASMONTE, Baldomero, Serie de artigos sobre o costismo en *La Voz de Galicia*, na sección "Acó e acolá", xuño e xullo de 1983.

En canto á investigación académica do dereito civil, cabe destaca-lo esforzo feito por Luís Porteiro e o profesor Bonilla na facultade de Dereito de Santiago. A chegada de Bonilla a Santiago, segundo noticia que dá *A Nosa Terra* o día 30 de xaneiro de 1918, parecía iniciar un novo rumbo na consideración académica do dereito consuetudinario. No recadro denominado “Cadro branco”, distinto do “Cadro mouro”, daba a seguinte nova: “O catedrático de Dereito civil na Universidade compostelán, Sr. Bonilla, home de moito talento e verdadeiro namorado da terra, organizou un Centro d’Estudos de Dereito civil galego, c’o fin de colleitar as numerosas costumes e prácticas xurídicas da nosa rexón pra podere chegar ó mais perfecto conecimento do rico dereito consuetudinario”. O xornal nacionalista sinalaba que Bonilla era andaluz e que viña doarlle unha triste lección a moitos que chamándose catedráticos galegos soamente eran galegos por teren nacido en Galicia. ¿Estaba, como parece, detrás da iniciativa o mesmo Porteiro?

Entre Luís Porteiro e os mestres do dereito civil da facultade de Dereito existían, pois, grandes diferencias na maneira de entende-la existencia do dereito consuetudinario e a mesma existencia dun dereito especial ou foral de Galicia. Parecía contestar, dun xeito moi directo, a Cleto Troncoso, aínda que non fose previsible tal intención pola distancia existente entre as datas, cando lle contestaba dun xeito directo e moi concreto ó Labrador á moderna. Decidido defensor do dereito consuetudinario, inspirado fundamentalmente no pensamento de Xoaquín Costa, pero tamén destacando o papel de lexislacións estrañas ó propio desenvolvemento xurídico das distintas comunidades, Porteiro significa un momento diferente no *establishment* civilístico de Galicia, se ben non chegou a articula-los seus puntos de vista nun traballo especializado, do que puidesen tirarse as conclusións elaboradas dun xeito máis científico¹⁷.

As medidas concretas que adoptar para desenvolve-lo dereito civil galego indican o interese de Porteiro. No programa de Celanova, dentro das medidas económicas que pretende defender se gaña as eleccións, figura unha Lei xurídico-económica de redención de foros, unha pronta lexislación axeitada ó foro e demais dereito civil especial do noso país, sobre todo para a compañía familiar galega, parcería rural, gando posto, lexislación hipotecaria, peñor sen desprazamento sobre apeiros de labranza e froitos e crédito

¹⁷ CORES TRASMONTE, Baldomero, artigos sobre Porteiro, baixo o título xeral de “Porteiro, a estrela e o cantar”, *El Correo Gallego*, 26/II/ 1989 e seguintes.

agrícola. Tamén o recoñecemento das parroquias no común de veciños como donas de montes comunais, alí onde vén sendo costume, con xuntas de veciños.

En Galicia chegouse moi serodiamente á formulación xurisprudencial do modelo comunitario da propiedade, sobre todo dos montes e, por extrapolación, doutros institutos, como o rebusco, o eixido, etc. Foi decisiva, para iniciar os novos camiños, a Sentencia do Tribunal Supremo do 22 de decembro de 1926. Non menos importante foi a xurisprudencia emanada da Audiencia Territorial de Galicia, acollendo as comunidades veciñais de montes. A dicotomía propiedade romana/propiedade xermana acadou unha resonancia grande, ata o punto de se-lo elemento definidor das diferencias entre unha propiedade individual ou individualizable e a propiedade colectiva e indivisible¹⁸.

Ata a Compilación de dereito civil especial de Galicia, de 1963, non se acolleu nun texto orientado fundamentalmente á realidade xurídica galega a existencia das comunidades veciñais de montes. Con outras comunidades enriqueceron os dereitos reais, trasladando ó dereito positivo institucións de dereito consuetudinario. No limiar da Compilación destacou o aspecto consuetudinario do dereito galego: "Si se exceptúan el Fuero Juzgo y el Fuero de León, apenas queda otra fuente de derecho gallego que las normas consuetudinarias; por ello, el estudio y precisión de cada una de las instituciones que se conservan vivas y vigentes en Galicia ha sido la obra de varias generaciones de ilustres juristas gallegos que han facilitado grandemente la tarea de la Comisión".

IV.

As comunidades

1. *As comunidades e a propiedade colectiva*

O capítulo primeiro, do título terceiro adicado ós dereitos reais pola Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia, enúnciase en plural, como comunidades e non en singular, como Comunidade. Esta simple enunciación revela o carácter descritivo do sintagma nominal, despreocupándose o lexislador de entrar en problemas relativos á natureza xurídica da

¹⁸ NÚÑEZ VIDE, Xosé Luís, Panorámica sobre el derecho foral gallego, *Actualidad Civil* número 15, 19 abril de 1992; FIGUEROA MOSTEIRO, Manuel V. e FIGUEROA DORREGO, Pablo, "Los montes", *I Congreso de dereito galego*, citado, pp. 339 e ss.; CASTRO SOMOZA, Xoán Luís, *Los montes de Galicia*, no mesmo, pp. 387 e ss.; GARCÍA LÓPEZ, Vicente Xosé, "Regulación positiva del monte vecinal en mano común en Galicia. Problemas que plantea", *Revista Xurídica de Galicia*, Pontevedra, 1992, pp. 23-37.

comunidade como concepto xurídico e como concepto xeral. Pero, ó mesmo tempo, o enunciado é impreciso, na medida en que as comunidades son toda pluralidade de suxeitos donos dunha cousa ou dun ben, mentres que logo, cando se describe cada unha das institucións, chégase á convicción de que se refire soamente ás comunidades veciñais, tamén coñecidas como comunidades de tipo xermánico, como contrapostas ás comunidades de bens de tipo romano. Separándose da Compilación de dereito civil especial de Galicia, de 1963, na que se definían os mesmos obxectos como formas especiais de comunidade, a Lei galega 4/1995, deixa de adxectivar tal tipo de comunidades, para consideralas como algo normal dentro da armazón xurídica galega.

O Código civil foi pouco proclive á admisión deste tipo de institutos xurídicos de carácter colectivo. No Código civil, a propiedade asentouse sobre o principio da liberdade individual e do dereito quirritario. A propiedade romana expresaba moi ben este modelo de apropiación dominical. Isto significaba que a regra xeral era a do desfrute da propiedade individual e que a propiedade colectiva era o excepcional. De acordo co substrato ideolóxico que o inspiraba, adscrito á base lexitimadora da sociedade liberal, asentouse sobre o principio da divisibilidade dos bens e das facultades dos titulares plurais e non individuais para permanecer na comunidade.

No mesmo Código civil, sen embargo, existen algunhas formas de propiedade colectiva, que se distinguen pola característica da indivisibilidade, como a comunidade de pastos. Pero, foi na lexislación foral onde se manifestou máis intensamente a construción de tipos comunitarios, indivisibles e non distribuíbles por cotas. A Lei 4/95, no capítulo primeiro inclúe, como comunidades, os montes veciñais comunais, as augas, os muíños de herdeiros, agra ou vilar. Seguía a liña marcada pola Compilación, sen introducir ningunha novidade sobre a materia. Tivo resonancia especial na aceptación de tales comunidades a determinación da natureza xurídica dos montes veciñais en man común, como o resultado dunha evolución na doutrina científica e xurisprudencial, que se reflectiu, finalmente, nunha lexislación particular, destinada a regula-la organización, aproveitamento, riscos da titularidade e a titularidade fronte a calquera outro tipo de propiedade colectiva. A construción dos tipos xurí-

dicos de montes, de acordo coa súa titularidade, non foi allea á circunstancia económica que lle servía de fórmula política e ideolóxica a cada réxime xurídico no que xurdían determinadas políticas. A existencia do feito sociolóxico, mentres non foi recoñecida legalmente, non existía para o mundo do dereito, indo cada un polo seu lado, sen atoparse máis que en determinadas situacións, nas que saía perdendo a realidade en contra do formalismo xurídico. Dous principios coincidiron historicamente para chegar a unha construción xurídica dos montes veciñais comunais. Por un lado, o dogma da propiedade privada individual, base e fundamento do modelo dominical establecido polo Código civil. Por outro, a continua afirmación do principio de intervencionismo administrativo, típico dun Estado como o liberal, noutros aspectos absentista, que chegou na regulación dos montes ata a mesma Compilación de dereito civil especial de Galicia.

2. A regulación das comunidades e a Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia

A Compilación de 1963 foi o primeiro texto de dereito positivo no que se acolleu con certo detalle a existencia de comunidades especiais en Galicia. O adxectivo especial, que cualifica as formas, indica que se trataba de cousas especiais e non xerais, polo que hai que conectalo co Código civil, no que se formulan as formas xerais de comunidade, as comunidades de bens. No modelo dos ex parlamentarios, capítulo I do título II, rubricado como "Comunidades dentro dos dereitos reais", acolle no artigo 61 o aproveitamento das augas coñecidas como de torna-torna ou de pillota, e no 62 a copropiedade sobre os valos do agro ou vilar. Pola súa banda, o texto do Consello, no título terceiro, sen chamarlles comunidades, acolle os montes veciñais en man común, a comunidade en materia de augas, o muíño de herdeiros e o agro ou vilar. Outras numerosas formas de comunidades especiais non están integradas na lei, polo que terán que seguir regulándose polo costume, se ben xa a analoxía e outros mecanismos de interpretación poden axudar a entende-las mellor. O eixido, a propiedade común de anexos eclesiásticos, camposantos, campos de feira, carballleiras, esperan a súa regulación e o seu respecto como elementos importantes no desenvolvemento da vida social do campo galego¹⁹.

¹⁹ REINO CAAMAÑO, Xosé e FUENMAYOR CHAMPÍ, Amadeo, "Ponencia sobre dereito civil de Galicia, que eleva al Congreso Nacional de Derecho Civil de Zaragoza la Delegación Territorial", *Foro Gallego*, 1945, números 8, 9, 10 e 11; MARTÍNEZ-RISCO, Sebastián, "Significado social dalgunhas institucións non acollidas na vixente Compilación", *Estudios de dereito civil de Galicia*, citado, pp. 91-114; CRESPO ALLÚE, *La división de la comunidad de bienes*, Lex Nova, Valladolid, 1993.

Os montes comunais

1. *A institucionalización privada dos montes en man común*

No seu artigo 14, a Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia, baixo a rúbrica “Dos montes veciñais comunais”, ofrece unha definición de tales comunidades de montes. Ó mesmo tempo, deriva para a súa lexislación específica o seu réxime xurídico. No modelo dos ex membros da Comisión parlamentaria non figuraban os montes veciñais comunais, limitándose os dereitos reais das comunidades ás augas e á servidume de paso. En cambio, o modelo do Consello da Cultura Galega ofrecía, no seu artigo 15, unha definición legal, así como o aproveitamento e as características protectoras. A Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia, acolleu a institución dos montes veciñais comunais, se ben reproducindo a definición plasmada no artigo primeiro da Lei 13/1989, do 11 de outubro, de montes veciñais comunais.

Dúas posibilidades existían en canto á incorporación dos montes veciñais comunais á lexislación de dereito civil de Galicia. Unha vía, consistía en rescatar da lexislación administrativa, separando o administrativo do privatístico, aqueles aspectos que se entendese que afectaban exclusivamente a relacións privadas. Non estaría mal recoller nesta lei os aspectos de dereito privado acollidos na Lei de montes. A súa natureza, as súas características, a forma de exercicio da titularidade privada, encaixan mellor nesta lei que na de montes. De aceptarse no futuro esta tese, os artigos 2 ó 8 deberían fixarse nas normas de dereito privado. Parecía pouco oportuno facelo agora, tan próxima a outra lei, pero non debe esquecerse que as relacións privadas, neste caso relacionadas coa titularidade dominical colectiva, están mellor nesta lei. A outra vía, consistía ou en ignora-los montes veciñais comunais na lexislación civil ou, como se fixo, utilizar unha técnica de reenvío, quedando como unha norma en branco na lexislación civil e tendo que encherse co disposto na lexislación especial de montes veciñais comunais²⁰.

²⁰ BALBOA, Xesús, *O monte en Galicia*, Xerais, Vigo, 1990.

2. A definición civilística dos montes veciñais comunais e a definición administrativa

O artigo 14 da Lei 4/1995, reproduce literalmente o texto do artigo 1 da Lei de montes veciñais comunais, sen darlle outro matiz que o de que ó remate, na última palabra, en vez de quedarse en “veciños”, se lle engada a expresión xa clásica de “con casa aberta e con fume”. Tanto é así que a modificación do artigo 1 da Lei de montes polo 14 da Lei de dereito civil hai que tela en conta, xa que a posterior derroga a anterior. Aquí a derogación consistiu soamente en marcarlle unha aclaración que, en principio, parece estritamente semántica, pero que, no caso de que se disputase sobre o caso, habería que tela en conta para unha mellor interpretación do texto, pois conceptualmente é distinto “veciños” e “veciños con casa aberta e con fume”, pero na vida consuetudinaria do campo galego vén a ser equivalente²¹.

A análise do contido da definición legal, tanto da Lei de dereito civil como da Lei de montes veciñais comunais xira arredor de dous elementos distintivos. O primeiro, a existencia dunha comunidade veciñal, na que están integrados comunitariamente cada un dos seus membros. O segundo, que o aproveitamento dos montes veña facéndose consuetudinariamente. Á parte destes dous, poderíase falar dun terceiro elemento, que o réxime de tal comunidade se veña facendo sen asignación de cotas. E dun cuarto, que os membros da comunidade veciñal sexan veciños con casa aberta e con fume. Vexamos algunhas destas características da definición legal:

1º Pertenza comunitaria veciñal

A Lei 4/1995, fixou como requisito esencial para defini-la comunidade de montes veciñais comunais que “pertenzan a agrupacións veciñais na súa calidade de grupos sociais, e non como entidades administrativas”. A definición, neste aspecto, foi o resultado dunha longa evolución, que vai desde a Lei de montes de 1957, ata a Lei de 1968. O artigo 88 da Compilación precisaba así esta pertenza: “son montes de vecinos los que pertenezcan en mano común a los vecinos de la parroquia, pueblo o núcleo de población que tradicionalmente los vino disfrutando”. A Lei do 27 de xullo

²¹ CORES TRASMONTE, Baldomero, “A condición política de galego” en *Estudios sobre o Estatuto galego*, Xunta de Galicia, Santiago, 1991, pp. 141-162; sobre a acreditación da condición de veciño, *vid.* “Sentencia da Audiencia Provincial de Pontevedra do 21 de outubro de 1994”, ponente Rubido Velasco, en *Revista Xurídica Galega* número 8, 1994, pp. 64-66.

de 1968, de montes veciñais comunais, no artigo 1, dispuxo que se rexerán por ela os montes pertencentes a veciños agrupados en parroquias, aldeas, lugares, casais, barrios e outros similares non constituídos formalmente en entidades municipais.

2º Aproveitamento consuetudinario

A Lei 4/1995, define os montes veciñais en man común como aqueles que “veñan aproveitándose consuetudinariamente en réxime de comunidade sen asignación de cotas. A Compilación utiliza a expresión “que tradicionalmente los vino disfrutando”, para indica-la súa orixe histórica, o transcurso dos anos e dos séculos, sen modificación da súa natureza común. A lexislación posterior precisa máis o concepto, traducindo a tradición histórica pola forma consuetudinaria de retención sen dereito. A Lei de 1968 di “que veñan aproveitándose consuetudinariamente en réxime de comunidade”. O Regulamento, “con independencia da súa orixe, veñan aproveitándose consuetudinariamente en réxime de comunidade, exclusivamente polos integrantes das ditas agrupacións na súa calidade de membros das mesmas; tanto se reciben a denominación de montes do común dos veciños, montes veciñais, comunais, forais, como outras semellantes”.

Unha vez considerada favorablemente a lexitimidade funcional dos montes de veciños como amparables e protexibles, o segundo paso consistía en rodealos de garantías que mantivesen a cohesión e a unidade dos montes. Para asegura-los fins propios da institución dos montes veciñais comunais, a lexislación foi creando algúns requisitos básicos, destinados a subtrae-los montes ó réxime común da propiedade privada ou da intervención administrativa continua. Por seren unha riqueza excepcional, os montes precisaban dunha protección especial, polos efectos que podía ter sobre a riqueza forestal. Por non ser de natureza administrativa, senón privada, a delimitación dos elementos protectores era importante. Como requisitos básicos, para protexe-los montes na súa función pública e da excesiva intervención administrativa, foron perfilándose requisitos de acordo coa finalidade perseguida.

Estes requisitos teñen o mesmo fin. A inalienabilidade e a inembargabilidade pretenden preserva-la institución dunha inmunidade sometida á apropiación persoal e ó xogo

das leis do mercado privado. A indivisibilidade e a imprescritibilidade pretenden, por analoxía, darlle un contido colectivo amparado polas normas que regulan o *demanio* ou o dominio público. Unhas veces contra a Administración e outras contra os seus propios membros, foron creándose os tipos.

3º *Sen asignación de cotas*

A doutrina foi abrindo unha brecha na admisión dos montes veciñais comunais como unha forma de propiedade plural distinta do condominio romano. A comunidade de bens regulada polo Código civil abría unhas canles, sobre todo as comunidades de pastos e facilitaba a súa extrapolación sen demasiados problemas. O artigo 392 do Código civil definía a comunidade como a propiedade dunha cousa ou un dereito que lles pertence *pro indiviso* a varias persoas. A diferenza entre a copropiedade e a comunidade está en que na copropiedade existen cotas, aínda que sexa en forma ideal, mentres que na comunidade xermánica non existen tales cotas, aínda que non faltan autores que negan este aspecto. A consecuencia máis directa é que na comunidade romana cada un ten dereito de división, mediante a *actio communi dividundo*, mentres que na xermánica non existe tal posibilidade, xa que non existen unhas partes precisas e concretas. Romero Cerdeiriña, entre outros, defendían, en cambio, a existencia de cotas na comunidade xermánica²².

VI.

As comunidades de augas, o patrimonio hídrico galego e o dereito civil de Galicia

1. O dominio das augas, o dereito civil galego e o patrimonio hídrico

O patrimonio hidrolóxico vai integrándose nos sistemas políticos, como parte do seu ambiente, como un punto fundamental de convivencia dos seus membros. Deixou de estimarse a auga como un ben libre e gratuíto, como un ben abundante e fóra do comercio, incluso demasiado abundante en países que, como o galego, se caracterizan polo

²² ROMERO CERDEIRIÑA, *Estudios sobre derecho hereditario*, Valencia, 1947; BELTRÁN DE HEREDIA, *La comunidad de bienes en el derecho español*, Madrid, 1954.

seu abundante patrimonio hídrico, continental e marítimo, e pola súa abundante pluviosidade. Certos síntomas, mesmo en países de tales características, sen embargo, como cambios climáticos, a intensiva erosión do solo, ou a deterioración da flora van creando a conciencia de novas estratexias cara á racionalización económica e técnica das augas. O incremento de poboación, o urbanismo, a industrialización, os procesos de degradación por contaminación, fóronlle dando entrada no sistema político, como unha parte do seu ambiente e das políticas públicas. O sistema hidrolóxico ten aspectos xurídicos e políticos moi relevantes, segundo a ideoloxía dominante e a configuración institucional, as necesidades da protección, o uso e o aproveitamento.

En relación coa atribución privada das augas, foise abrindo paso un proceso de demanialización que cristalizou no modelo constitucional de 1978. Entre o modelo legal establecido pola Lei de augas de 1879, o modelo constitucional formalizado pola Constitución devandita, a xustificación da titularidade pública ou privada das augas continentais foi totalmente distinta. A Lei de augas do 13 de xuño dese ano era unha lei que regulaba un tipo de propiedade especial, na que a propiedade privadas das augas era o principio básico. Con algún que outro matiz, o Código civil acolleu o principio da titularidade das augas dentro dun concepto de propiedade especial, xustificándose doutrinalmente a propiedade privada na idea da accesoriade ó fondo no que abrollaban.

O Código civil, promulgado formalizou unha distinción entre as augas apropiables, á parte das comúns, entre as de dominio público e as de propiedade privada. As augas de apropiación privada, xustificadas polo principio de accesoriade, eran aquelas que abrollaban ou manaban, por mor da chuvia, no seo de fondo privado. A idea da accesión, polo tanto, era a base da clasificación do código. Por esta mesma idea xustificadora, as augas, aínda nadas en finca privada, unha vez que a excedían, convertíanse en propiedade pública. Tamén se xustificaban algúns principios, como o de exclusividade, o que supoñía a prohibición de que outros non propietarios puidesen investigar as augas sen a autorización do dono do predio.

A Constitución española de 1978, a primeira que no abundante constitucionalismo español tratou das augas, inclúe as augas no seu artigo 45, dentro dos recursos natu-

rais ós que se refire como susceptibles de protección polos poderes públicos. Di que os poderes públicos mirarán pola utilización racional dos mesmos, co fin de protexeren e melloraren a calidade de vida e defenderen e restauraren o medio ambiente, coa axuda da indispensable solidariedade colectiva. O artigo 132 da Constitución reserva para lei o réxime xurídico dos bens de dominio público e dos comunais, inspirándose no principio de inalienabilidade, imprescritibilidade e inembargabilidade, así como a súa desafectación. Define como bens de dominio público estatal os que determine a lei e, en todo caso, a zona marítimo-terrestre, as praias, o mar territorial e os recursos naturais da zona económica e a plataforma continental. Así mesmo, no artigo 128 di que poden reservárselle ó sector público recursos ou servicios esenciais.

Sobre estes alicerces constitucionais, a Lei de augas do 2 de agosto de 1985 regulou o que no seu artigo 1º denomina patrimonio público hidráulico, subordinado ó interese xeral, cando se trata de augas subterráneas renovables, integradas no ciclo hidrolóxico. Pero non negou a existencia de dereitos privados sobre augas subterráneas, se ben insistiu na súa demanialización. En relación coas augas privadas, na disposición transitoria 2ª establécense dous tipos de réxime diferente, tomando como base a relación co acceso ó Rexistro de Augas e a súa protección. En primeiro lugar, para aquelas comunidades que tivesen acceso ó rexistro. En segundo lugar, para aquelas que, pasados tres anos desde a vixencia da lei, non se fixesen cos estatutos xa que daquela manteñen a súa titularidade na mesma forma que ata o de agora, se ben non gozan da protección do rexistro. O Tribunal Constitucional dixo que “se respectan integramente, co mesmo grao de utilidade e aproveitamento material co que na data da entrada en vigor se estivesen aproveitando, aqueles dereitos ou facultades anexas á propiedade dos fondos, é dicir, na medida en que forma parte do patrimonio do seu titular” (STC 227/88).

A propia Lei de augas separa os actos privados e os administrativos, desde o punto de vista da competencia, segundo se trate de pretensións nas que interveñan as administracións públicas ou sexan actos entre particulares. O artigo 113 da lei di que lle corresponde á xurisdicción contencioso-administrativa o coñecemento das pretensións que se deduzan en relación cos actos de calquera das administracións

públicas en materia de augas, suxeitos ó dereito administrativo. O Regulamento de augas, no artigo 342, reproduce literalmente o mesmo contido. Non se trata, como acertadamente di a sentenza, de relacións de dereito administrativo, xa que emanan de relacións privadas, en función de dereitos adquiridos antes da mesma lei e con antigüidade suficiente para figurar gañadas como dereitos privados, de acordo coas leis de augas anteriormente vixentes.

O Tribunal Constitucional, na citada Sentencia do 29 de novembro de 1988, dixo que a nova lei respecta os dereitos preexistentes, pero “conxelándoos” no seu alcance material actual, é dicir, limitándoos ós caudais totais utilizados, de xeito que calquera incremento dos mesmos requirirá a oportuna concesión. Pero esta conxelación do substrato material dos dereitos consolidados con anterioridade non implica en absoluto unha expropiación parcial dos mesmos, pois con iso só quedan eliminadas as simples expectativas de aproveitamentos de caudais superiores que eventualmente podían obterse en razón, por un lado, da titularidade do dereito de propiedade inmobiliaria, pero tamén, e en necesaria concorrencia con iso, do carácter de *res nullius* que as augas que non saíron á superficie tiñan sobre a lexislación anterior e da inexistencia ou preferencia de dereitos de terceiros.

En definitiva, o que se exclúe en diante é a posibilidade de apropiación patrimonial de incrementos eventuais dos caudais utilizados sen que medie un título de concesión. Agora ben, desde o momento en que tódalas augas superficiais e subterráneas renovables se transforman *ex lege* en augas de dominio público, é lícito que, aínda partindo do estricto respecto ós dereitos xa existentes, os incrementos sobre os caudais apropiados só poidan obterse mediante concesión administrativa²³.

2. A repartición de competencias e a ordenación fundamental do patrimonio hídrico autonómico e o dereito galego

A Constitución española de 1978, no artigo 149.1.22^a asignoulle como competencia exclusiva ó Estado a lexislación, ordenación e concesión de recursos e aproveitamentos hidráulicos cando as augas corran por máis dunha Comu-

²³ ALCAÍN MARTÍNEZ, Esperanza, *El aprovechamiento privado del agua y su protección jurídica*, José María Baquer Editor, Barcelona, 1994; Colexio de Avogados de Lugo, “Legislación sobre augas”, *I Congreso de dereito galego*, A Coruña, 1972, pp. 397-8.

nidade Autónoma. Tamén lle deu a mesma significación á autorización das instalacións eléctricas, cando o seu aproveitamento lle afecte a outra Comunidade ou o transporte de enerxía saia do seu ámbito territorial. Na alínea 25ª retén en exclusiva as bases do réxime mineiro, acompañado no texto polo réxime enerxético. A atribución de competencias do Estado esténdese á lexislación, ordenación e concesión de recursos e aproveitamentos hidráulicos, cando as augas corran por máis dunha Comunidade Autónoma. A pretensión de establecer unha dualidade separando a lexislación, ordenación e concesión de recursos, convertendo noutro termo distinto os aproveitamentos hidráulicos, non ten demasiado sentido nunha interpretación global do texto. A posición pretende que a competencia do Estado se estenda, dun xeito xeral, á lexislación, ordenación e concesión de recursos como unha competencia do Estado, de xeito que a Comunidade Autónoma non tería ningunha competencia sobre a materia. En cambio, esgazada a frase no referente ós aproveitamentos hidráulicos, esta materia podería ser asumida en exclusiva pola Comunidade Autónoma.

O artigo 148.1.10º facultou as comunidades autónomas para asumir competencias en materia de proxectos, construción e explotación dos aproveitamentos hidráulicos, canles e regadíos de interese da Comunidade Autónoma, así como en augas minerais e termais. O Estatuto de autonomía para Galicia, do 6 de abril de 1981, regulou a competencia exclusiva sobre augas nalgúns apartados do artigo 27. No número 12 acolleu a competencia exclusiva en materia de aproveitamentos hidráulicos, canles e regadío cando as augas discorran integramente dentro do territorio da Comunidade. No seu apartado 14 referiuse ás augas minerais e termais e ás augas subterráneas e no número 7 ás obras públicas que non teñan a cualificación legal de interese xeral do Estado ou das que a execución e explotación non lle afecte a outra Comunidade Autónoma ou provincia. Todas estas competencias son exclusivas, sen prexuízo do disposto no artigo 149.1. 22º da Constitución.

O Estatuto, no artigo 27.4, asume para a Comunidade Autónoma galega a conservación, modificación e desenvolvemento das institucións de dereito civil galego. Se os parágrafos anteriores regulan a titularidade das competencias en materia de concesión de aproveitamentos e demais competencias, o que significa a súa relación co poder cen-

tral para tales efectos, o dereito civil regula a titularidade dominical e os modos de gozar, de adquirir ou de perde-la propiedade das augas. Por iso, só na medida en que sexan institucións de dereito civil galego poderán acollerse a este artigo para defende-la propiedade privada e o seu uso en contra de calquera atribución que pretendan outros presuntos titulares. Dada a formalización do modelo demanial do patrimonio hídrico nacional, establecido pola Lei de augas de 1985, as relacións de dereito privado teñen a marxe á que nos referimos anteriormente, sobre todo por mor da excepción feita pola propia lei nas súas disposicións transitorias.

3. As augas, o dereito civil galego e a Lei 4/1995

Na sección 2ª do título III, sobre dereitos reais, a lei regula a Comunidade en materia de augas. Mantívose dentro da rúbrica das comunidades, pero xa dun xeito impropio, porque regula tanto dereitos individuais coma dereitos comunitarios. A clasificación das augas reguladas pola lei faise tanto no relativo ás augas rexidas por conceptos comunitarios, como aquelas que son accesorias do fondo privado. No modelo dos parlamentarios, no artigo 61 incluíase a regulación, dentro da rúbrica de comunidades, das augas de torna a torna ou augas de pillota, seguindo o criterio da partición por tempo rateado. O modelo do Consello da Cultura Galega, nos artigos 16 e 17, referíase á comunidade en materia de augas, incluíndo o aproveitamento das augas de chuvia e as de “pilla pillota”, que foi engadido practicamente ó texto final que se incorporou á lei vixente.

Nunha interpretación inmanente do propio articulado da Lei 4/1995, pódese perfilar unha clasificación das augas e da forma específica de atribución:

1. Augas de aproveitamento individual, accesorio da leira:

a. Auga de chuvia

O artigo 15 da Lei 4/1995, nos parágrafos 1 e 2, regula as augas de chuvia facultando o propietario dunha leira para aproveitalas. A Lei de augas vixente, no seu artigo 52.1, reproducido literalmente polo artigo 84.1 do seu regulamento, permítelle ó propietario dunha leira aproveitarse das augas

pluviais que discorran por ela, dentro dos seus límites. Seguindo un modelo contrario, de signo privatista, a Lei de 1879 recoñeceu a propiedade privada das augas pluviais.

A Lei de augas de 1985 estableceu como limitacións a este dereito de aproveitamento as establecidas na mesma lei, as que se deriven do respecto ós dereitos de terceiros e a da prohibición do abuso do dereito. A lei galega precisa a esixencia de que o propietario debe facer saí-las augas sobran-tes polo lugar acostumado, o que quere dicir que sería abuso de dereito tratar de facer corre-las augas por outro lugar dis-tinto. O costume é, polo tanto, o elemento xustificativo da regulación, pois doutro xeito non entrarían en xogo máis que os requisitos limitadores establecidos no artigo 52, rela-tivos ós dereitos de terceiros e á interdicción do abuso de dereito.

b. Augas estancadas

A Lei 4/1995 refírese, así mesmo, ás augas estancadas, un tanto separadas das augas de chuvia, que poden quedar estancadas ou discorrer polo terreo. Pero a Lei de augas pre-cisa que o propietario da leira poderá aproveitalas, tal como di no seu artigo 52.1, no que se dispón que o propietario dunha leira pode aproveitalas dentro dos seus lindes, sen máis limitacións que as establecidas na mesma lei e as que se deriven do respecto a dereitos de terceiros e da prohibición do abuso do dereito. Así mesmo, cabe sinalar que non se produce a apropiación dominical das augas estancadas senón o seu aproveitamento, se ben non se esixen requisitos admi-nistrativos para esta facultade.

Só as pozas, segundo o artigo 10 da Lei de augas, situadas en predios de propiedade privada, se considerarán como parte integrante dos mesmos, sempre que se destinen ó ser-vicio exclusivo destes predios. A lei galega, sen embargo, non contén ningunha especialidade sobre esta materia, cousa que podería matizarse pola abundancia de brañas que existen no réxime de fondos galego.

c. Augas subterráneas

O parágrafo segundo do artigo 15 regula o aproveita-mento das augas subterráneas, facultando o propietario para aproveitalas, sempre sen prexuízo de dereitos preexistentes. A lei fala, así mesmo, do aproveitamento das augas sub-terráneas polos donos da terra na que estas nazan. Pois ben:

no artigo 15.2, referente ás augas subterráneas, dispónse que os propietarios poden aproveitarse das augas que nazan ou abrollen na súa leira “sempre sen prexuízo dos dereitos preexistentes”. Non distingue, coma a Lei de augas de 1985, entre augas subterráneas renovables e non renovables. As augas renovables, de acordo co previsto na Lei de 1985, por estaren no patrimonio público hidrolóxico, forman parte do demanio, pero a lei galega non entra en problemas de demanio, e limítase á regulación do aproveitamento, evitando así calquera conflito coa nova lexislación de augas²⁴.

Pois ben: a Lei de 1985 imponse ós donos dos fondos nos que nazan ou afloran augas subterráneas unhas obrigas determinadas. O artigo 45.1 esixe do dono do predio superior non facer obras que agraven o curso das augas que descendan de predios superiores. En canto ó produto de afloramento ou sobrantes doutros afloramentos, poderán esixirse danos e prexuízos, segundo o artigo 45.2. O artigo 87 do regulamento di que a distancia mínima entre pozo e manantial, en defecto de Plan hidrolóxico de conca, para caudais inferiores a 0,15 litros/segundo, vinte metros en solo non urbanizable e cen en caso de caudais superiores ó mencionado, debendo gardarse iguais distancias entre os pozos dun predio e os estanques non impermeabilizados dos predios dos veciños, nos casos do artigo 84. Di o 84 que o propietario pode aproveitar augas subterráneas cando non cheguen a un volume anual de 7.000 metros cúbicos. No artigo 85.1 do regulamento di que, para efectos administrativos de control, o propietario está obrigado a comunicarlle ó Organismo de Conca as características de utilización que se pretende, acompañando documentación acreditativa da propiedade do predio.

2. Augas limitadas comunitariamente

O artigo 16 regula as augas de torna a torna ou pilla pillota, aproveitables segundo o uso. A pedimento dalgún dos usuarios ou partícipes partiranse por horas, días ou semanas, en proporción á extensión que se viñese regando. No artigo 16.1 dispónse que as augas de “torna a torna” ou “pilla pillota” se aproveitarán segundo o uso. E no mesmo artigo, segundo parágrafo, dispónse que os aproveitamentos se entenden inmemoriais e que por acta notarial de presenza poderán ser inscritos no Rexistro da Propiedade.

²⁴ MEILÁN GIL, X. L. e RODRÍGUEZ-ARANA MUÑOZ, X., *O dereito estatutario galego*, Parlamento de Galicia, Santiago, 1988.

A Compilación, no artigo 90, regulaba as augas de “torna a torna” ou “augas de pillota”, de xeito que cada partícipe podía pedir sempre a partilla das augas seguindo o procedemento para o apeo dos foros. A partición farase por medida ou, noutro caso, por horas, días ou semanas, segundo acorden os interesados ou determinen os tribunais²⁵.

A idea de somete-las comunidades de regantes típicos de Galicia, definidos polo seu carácter consuetudinario, a unha regulamentación administrativa estricta, sobre todo coa incorporación ó Rexistro de Augas establecido na Lei de augas de 1985, non podía prosperar e non prosperou. A propia lei, na súa disposición transitoria segunda, parágrafo segundo, mantivo a excepción dun xeito xenérico, sen limitarse a Galicia, no sentido de que as comunidades existentes mantiñan a súa titularidade “na mesma forma que ata agora”, se ben non teñen acceso á protección administrativa que se deriva da inscrición no Rexistro de Augas.

A regulación das comunidades de augas da Compilación e a da lei son diferentes. Obedecen a dous modelos diferentes de entende-los recursos hídricos. Cando se publica en 1963 a Compilación, rexe a Lei de augas de 1889, reformada en 1887, na que se respecta o dominio privado das augas, tal como se regula no Código civil. En cambio, cando se elabora a proposición de lei de dereito civil, xa desde 1988, estaba vixente unha lei de talante distinto, na que se exalta o patrimonio hídrico como ben demanial e como recurso escaso. Alí soamente se regulaban as de pillota. A súa partición facíase por medida, mentres que na lei é por tempo.

4. A lexislación de augas, o límite de competencias e outras normas reguladoras do patrimonio hídrico

O artigo 17 da Lei 4/95, tendo en conta o marco limitado en que podía desenvolve-lo seu ámbito de competencias, sobre todo coa lei de 1985, fixo unha remisión xenérica á lexislación de augas. Literalmente, no devandito artigo fíxose constar que “o disposto neste capítulo deixará a salvo o establecido na vixente lexislación de augas”. En principio, por lexislación de augas é preciso entende-la lexislación do Estado, na que son fundamentais a Lei de augas do

²⁵ MENÉNDEZ-VALDÉS GOLPE, Eduardo, *Las particularidades del derecho patrimonial en el noroeste de España ante la Compilación gallega y el Código civil*, Becerreá, 1964.

2 de agosto de 1985 e o Regulamento do dominio público hidráulico, aprobado polo Real decreto 849/1986, do 11 de abril.

Poden existir, ademais, leis galegas que, sen formaren parte da lexislación de augas en sentido xenérico, teñen relación coas augas e poden afectar dalgún xeito ás relacións de dereito privado. Isto ocorre coa Lei de concentración parcelaria, do 14 de agosto de 1985, que no seu artigo 27 afecta á clasificación dos predios, entendéndose que as augas son parte integrante dos predios onde nacen. Tamén di que no caso de que procedan de manantiais que teñan a súa orixe fóra da parcela regada, o propietario das devanditas poderá optar entre que se integren na mesma ou que queden separadas e independentes. No artigo 30 dispónse que se fará un rateo das augas no proxecto de concentración.

VII.

Muíños de herdeiros

1. *A regulación da Lei 4/1995 e os seus precedentes*

A Lei 4/1995 dedícalle a sección terceira do capítulo primeiro do título III, relativo ós dereitos reais, ós muíños de herdeiros. No artigo 18 ofrece unha definición legal, na que se perfilan como muíños de propiedade común e indivisible dos herdeiros os dedicados a moer grans para consumo familiar e alimentación do gando dos seus copropietarios. No artigo 19 régúlase o aproveitamento da cota indivisa, por pezas ou grupos de horas de acordo coa vontade dos copartícipes, en principio, e no seu defecto polo que fose costume. Tal cota é susceptible de alleamento, permuta ou arrendamento, facendo seus os froitos ou utilidades que produza. No parágrafo segundo defínense o repartimento dos custos de conservación e reparación do edificio e dos seus accesorios. No parágrafo terceiro facúltanse os copropietarios para exercer-lo dereito de retracto en caso de transmisión *inter vivos*. Remata o artigo describindo a forma de adopción dos acordos por maioría, a súa executividade e a posibilidade de impugnación nos trinta días seguintes ó acordo ou á súa notificación.

Os artigos proceden directamente dos artigos 18 e 19 do proxecto do Consello da Cultura Galega, con moi poucas variacións. Xosé Antonio García Caridad, un dos estudiosos do artigo 93 da Compilación, que consideraba de “defectuosa e incompleta redacción”, e membro tamén da ponencia que redactou o proxecto do Consello, tivo ocasión de mellora-lo contido daquel texto facendo unha nova redacción, máis completa e máis expresiva.

2. A regulación legal e a realidade social

Á vista do número de artigos, tres nada menos, e da extensa regulación que se fai deste institución comunitaria, houbo posicións encontradas sobre a súa situación no texto da lei. Esta institución, tan importante noutro tempo, con tantas repercusións folclóricas, ás veces como muíños veciñais, outras como muíños de herdeiros, estivo a piques de desaparecer da lei. Procedía da Compilación e mantívose na lei con dificultade, xa que a falta de funcionalidade non era aceptable nunha regulación de dereito positivo. Mantívose só ante a afirmación de que aínda existían algúns vixentes²⁶. Lembrar estas institucións nun texto xurídico ten a súa importancia, sobre todo cando se queren perfila-los principios xerais dun ordenamento xurídico. Como nunha posible modificación da lei probablemente xa non haberá nada que xustifique a conservación desta comunidade, no texto legal galego deberá, sen embargo, manterse no preámbulo como a supervivencia dunha institución que tivo grande impacto na vida colectiva dos campesiños galegos.

VIII.

Das agras e dos vilares

1. O concepto de agra ou vilar

Baixo o título de “O agro, a agra ou vilar”, a Compilación de dereito civil especial de Galicia de 1963 acolleu os artigos 91 e 92 no título V, dedicado ás formas especiais de comunidade. O contido destes artigos, sen embargo, non coincide coa materia que trata, porque naquel texto o contido real do articulado son os muros das agras ou vilares e non

²⁶ MENÉNDEZ VALDÉS, *op. cit.*, pp. 224-225.

a súa posible regulación noutros aspectos. As relacións de veciñanza que se crean coa contigüidade das leiras non foron obxecto de regulación legal, como correspondía naquel momento. As testas de cada unha das leiras, as voltas dos animais nas operacións da labranza, por exemplo, son algúns dos problemas que se presentan decote entre os propietarios dos fondos, que deben quedar, polo tanto, o mellor delimitados posible para evitar conflitos entre eles.

A agra ou vilar é o conxunto de leiras que pertencen a varios propietarios individualmente e sen comunidade, pero que xera algunhas formas de comunidade e de relacións de veciñanza. Está formada pola contigüidade de leiras de distintos propietarios, con unidade física, como especie de couto redondo, esixíndose para a súa existencia a unidade física e xeográfica, sen intermitencias nin descontinuidade física. Pode definirse como unha grande extensión de terra de cultivo dividida en leiras ou agros que pertencen a distintos donos. O agro, en cambio, como se observa, é unha extensión de terra de cultivo, polo xeral pequena, que pertence a un só dono, da que tamén existen sinónimos como leira, eido, cortiña, tenza ou veiga²⁷.

A Lei 4/95 ampliou o contido da regulación legal das agras ou vilares. As fontes máis inmediatas foron o modelo do Consello da Cultura Galega e o dos ex parlamentarios. Decía que, de non haber pacto, rexería o uso ou aproveitamento e, en xeral, as relacións xurídicas dos propietarios que integren a agra ou vilar. Tamén se regulaba o aproveitamento do agro polos propietarios unha vez feitas as colleitas, a proporción en que debían participar nos custos de conservación dos valados, camiños, servidumes, etc., a indemnización de danos e prexuízos polo uso impropio e as melloras. Tamén o modelo dos ex parlamentarios, no artigo 62, se referiu ós valos e á transmisión das partes comúns, derivando a servidume de paso para o artigo 68.

2. A agra e a Lei 4/95 de Galicia

A Lei 4/95 ampliou o contido da Compilación de 1963, aceptando as propostas do Consello da Cultura Galega e dos ex parlamentarios. No artigo 21 regulou a copropiedade dos valados, a prohibición de alleamento ou gravame dos elementos anexos. As fontes para a regulación do funcionamento da agra son de tipo legal, como as normas específi-

²⁷ Obradoiro / Santillana: *Diccionario da lingua galega*, Vigo, 1995.

cas de concentración parcelaria, de habelas, ou de tipo potestativo, como o pacto entre os membros propietarios da agra. De non existir regulación legal nin pacto entre os propietarios, rexerá o uso tanto no aproveitamento coma nas relacións xurídicas na súa totalidade. O artigo 23 refírese á infracción dos usos, que leva inherente a indemnización dos danos e perdas, pero hai que entender que se refire a tódalas fontes, pois a violación do pactado, se non se especifica, tamén inclúe o resto dos supostos.

IX.

Os dereitos reais concorrentes co dominio e as limitacións da propiedade

1. *A clasificación dos dereitos reais e a Lei galega*

Na doutrina civilística, dun xeito unánime, para definir outros dereitos reais que non sexan o dominio, utilízase a comparación entre aqueles e este e as facultades que se detraen da propiedade. O dominio é o dereito real máis completo e total, por moito que fose relativizado en virtude de interpretacións extensivas da función social e das restriccións debidas á intensiva intervención administrativa. O dominio defínese, dun xeito xeral, como a capacidade máxima de atribución e apropiación dunha cousa ou ben situados no seo do comercio e do tráfico de cousas e bens. De acordo coa capacidade de apropiación, de imperio ou señorío, pois todas estas palabras usan os científicos, sobre as cousas ou bens, os dereitos reais poden clasificarse polo grao de plenitude do exercicio das funcións sobre as cousas sen interferencia de alleos. Neste sentido, os dereitos reais poden ser totais ou completos e parciais ou incompletos. Nalgún momento, algúns científicos preferiron usar a palabra *absoluto* para defini-lo máximo grao de apropiación xurídica dos bens e das cousas, pero o adxectivo levaba demasiado lonxe filosoficamente. Tamén poden dividirse pola posibilidade de acceso á propiedade.

Para salva-la relativización social producida polas circunstancias económicas, sociais e políticas, en relación coas limitacións prácticas e as funcións do exercicio da propiedade,

os xuristas distinguen entre o dereito en si mesmo da propiedade, que se rodea de tales características absolutas, e as facultades que en cada momento ou circunstancia poden exercerse con tal señorío ou poder sobre as cousas. Vistos desde a perspectiva da propiedade, estes dereitos que emanan da matriz do dominio poden ser chamados, moi acertadamente, dereitos reais limitados. Vistos dun xeito máis neutral, tendo en conta que son tan dereitos reais como a propiedade, desde o punto de vista da súa natureza xurídica tales dereitos son dereitos reais concorrentes da propiedade, co mesmo valor mentres se exercen, e de conformidade coas condicións nas que teñen que desenvolverse. Neste contexto, tan dereitos reais son estes como aquel ó que están vinculados funcionalmente.

Desde a perspectiva da función, e seguindo as listas que os privatistas ofrecen, pódese identificar na lexislación española o usufructo, o uso e a habitación. A doutrina denomínanos, con acerto, dereitos de gozo, porque é o exercicio das facultades sobre a cousa o elemento que serve de base para a apropiación das cousas ou dos bens. Existe unha apropiación, igual que cando se predica este concepto da propiedade pero non existe con tal entidade como para transmitila cousa mediante un proceso de alleamento. Prodúcese, neste caso, unha translación funcional dos dereitos que en abstracto lle corresponden ó titular do dominio, privando este do exercicio destas facultades.

Desde a perspectiva da función privilexiada de acceso á propiedade desde un dereito sobre as cousas ou bens, os dereitos reais inclúen a opción, o tento e o retracto desde o exercicio que se faga nunha situación concorrente coa do dominio. Desde a perspectiva da garantía, os dereitos reais no dereito civil español esténdense á hipoteca, ó peñor e á anticrese, pero para isto xa non existen competencias autonómicas.

De acordo con esta aproximación clasificadora, feita sen moitas pretensións, soamente para centra-la sistemática seguida pola lei galega, existe unha parte sistemática e outra asistemática no seu texto. A parte sistemática dos dereitos reais descríbese no capítulo II do título III, titulado precisamente "Dos dereitos reais", e no que se conteñen dúas seccións. A primeira está dedicada á servidume de paso, do artigo 25 ó 29. Regúlase no articulado soamente este tipo de servidume, polo que é impreciso o plural utilizado na denominación

do capítulo segundo. Na sección segunda regula as serventías, entre os artigos 30 e 32. A grande variedade de servidumes prediais ou persoais, aparentes ou non aparentes, derivadas da conexión existente entre as leiras e terreos en Galicia, con moitas enclavadas ou dominantes e serventes entre si, creou en Galicia moito conflito e moitos problemas xudiciais, pero a lei galega regula só a servidume de paso e o servizo ou serventía.

A inclusión do elenco asistemático dos dereitos reais inclúe aqueles que están espallados pola propia lei, como disposicións propias doutras institucións, como pasa co usufructo e cos retractos, que teñen na lei unha regulación bastante extensa. Ademais, fóra da lei pero vinculado a unha relación privatística, a Lei 13/1989, de montes de veciños comunais, institucionalizou no dereito galego o dereito de superficie. No seu Regulamento do 4 de setembro de 1992 déuselle un desenvolvemento máis amplo, citando con máis detalle, ademais do dereito de servidume, o de cesión temporal, a expropiación forzosa, ocupacións e servidumes, permutas e arrendamentos. O artigo 8 está dedicado a fixar moi especificamente a temporalidade do dereito de superficie, seguindo a liña marcada pola Lei de montes veciñais comunais.

A Lei de montes veciñais, no seu artigo 7, di que a comunidade de veciños poderá establecer dereitos de superficie con destino a instalacións ou edificacións ata o prazo máximo de trinta anos, ou a cultivos agrícolas de dez anos, pasando a ela, sen ningunha indemnización, ó caduca-lo dereito, a propiedade de todo o instalado, edificado ou plantado. No caso de aproveitamentos forestais de arborado, a comunidade non poderá concertar prazos superiores ós correspondentes a unha única quenda da especie plantada, nin para outra clase de aproveitamentos có da corta do arborado plantado. No seu parágrafo segundo, o artigo dispón que a constitución deste dereito se formalizará en escritura pública, que deberá inscribirse no Rexistro da Propiedade, será transmisíbel e susceptible de gravame, e se rexerá polo título constitutivo, pola Lei de montes e, subsidiariamente, polas normas de dereito privado. De transvasarse nalgún momento os elementos de dereito privado á Lei de dereito civil de Galicia, este dereito de superficie, precisamente, sería o primeiro que debería pasarse, de xeito que as normas de dereito privado fosen máis que simplemente subsidiarias²⁸.

²⁸ Que as formas de superficie non son raras en Galicia e que poden presentar diversas formas, *vid.* "Sentencia do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia do 26 de xaneiro de 1995", publicada en *Revista Xurídica Galega* número 9, 1995, pp. 64-69. O seu ponente, DANIEL GARCÍA RAMOS, foi experto da ponencia na fase final da formación interna da Lei de dereito civil de Galicia.

2. *Servidume de paso*

A preocupación no foro por acadar un prazo de prescripción para a servidume de paso era constante²⁹. Ademais da lei, pola dedicación do dono ou por negocio xurídico bilateral, o artigo 25 da Lei 4/1995 faculta os seus posuidores para adquirila durante o prazo de vinte anos. No artigo 28, b) tamén regula a extinción polo non uso durante o mesmo prazo dos vinte anos. O artigo recollía o 63 do proxecto dos ex membros da Comisión Parlamentaria e o proxecto do Consello da Cultura Galega, que fixaban, así mesmo, o mesmo prazo de vinte anos. Non seguían neste aspecto a proposta do I Congreso de dereito galego, no que o prazo se fixaba en trinta anos.

Deste xeito, precisando a forma de adquisición por prescripción, resólvese un problema crítico no complexo mundo campesiño galego. Segundo o artigo 539 do Código civil, as servidumes continuas non aparentes e as descontinuas, sexan ou non aparentes, soamente poderán adquirirse en virtude de título. No seu artigo 1959, o código dispuxo que se prescriben tamén o dominio e demais dereitos reais sobre os bens inmobles pola súa posesión non interrompida durante trinta anos, sen necesidade de título nin boa fe, e sen distinción entre presentes e ausentes, pero fixo constala excepción, precisamente, determinada no artigo 539. Chocaba aquela drástica regulación do Código civil coa realidade social do país galego. Debería escribirse un sainete cómico sobre as peripecias que, durante anos en que xa practicamente non existían testemuñas que se acordasen de feitos anteriores ó Código civil, tiveron que pasar moitos avogados e curiais para chegar a determinalo carácter inmemorial da prescripción garantida pola disposición transitoria primeira do devandito corpo legal.

A xurisprudencia non tivo reparo en aplica-la disposición transitoria, como era de rigor, para facilita-la adquisición por prescripción inmemorial daquelas servidumes que existisen antes da entrada en vigor do Código, “ó tratarse de dereito nacido baixo o réxime da lexislación anterior”. En relación coa adquisición por prescripción inmemorial, o Tribunal Supremo, en moitas sentencias, precisa que a servidume de paso, pola súa condición de descontinua, sexa ou non aparente, tan só pode adquirirse no ordenamento positivo español en virtude de título, conforme ó previsto no artigo 539 do Código civil (Sentencia do 11 de novembro

²⁹ VARELA RODRÍGUEZ, Amadeo, “Las servidumbres de paso adquiridas por prescripción inmemorial”, *I Congreso de dereito galego*, pp. 429 e ss.; ALONSO ZATO, Xosé Luís, “La servidumbre de paso ante la prescripción inmemorial. Propuesta de que en la Compilación se regule este título adquisitivo”, no mesmo, pp. 435 e ss.; LÓPEZ GRAÑA, Xosé Antonio, “La servidumbre de paso «do agro»”, no mesmo, pp. 451 e ss. REBOLLEDO VARELA, Ánxel Luís, *La servidumbre de paso en el Código civil*, Editorial Montecorvo, Madrid, 1990. O profesor Rebollo participou na fase de elaboración do traballo de ponencia conxunta, sobre todo nesta materia de servidumes, polo que o libro foi de utilidade moi específica na materia.

**Programa “non específico” de ordenación,
reestructuración e fomento**
Orzamento “para incendios forestais”

Capítulo	Ano		
	89	88	87
VI	1.228	790	1.044
VII	377	293	—
Totais*	1.605	1.083	1.044

* Cantidades en millóns.

**Programa “específico” de prevención
e defensa contra incendios forestais**
Programa 422-C

Capítulo / Concepto	I	II	VI	VII	Totais*
Personal	317				317
Varios		78			78
Prevención			1.003	2.200	3.203
Alerta e detención			457	32	489
Extinción			2.157	1.164	3.321
Totais*	317	78	3.617	3.396	7.408

* Cantidades en millóns.

Zonas piloto

PROVINCIA DA CORUÑA

■ **Zona de Ortigueira**

Comprende os municipios de:

- Cariño
- Cedeira
- Cerdedo
- Mañón
- Ortigueira
- Valdoviño
- Moeche
- Somozas

■ **Zona de Ordes**

Comprende os municipios de:

- Cereda
- Frades
- Mesía
- Oroso
- Ordes
- Tordoia
- Trazo

■ **Zona da Maía-Barcala**

Comprende os municipios de:

- Ames
- A Baña
- Brión
- Negreira
- Outes
- Rois
- Val do Dubra

PROVINCIA DE LUGO

■ **Zona da Mariña central**

Comprende os municipios de:

- Alfoz
- Cervo
- Foz
- Valadouro

■ **Zona de Ancares**

Comprende os municipios de:

- Becerreá
- Cervantes
- As Nogais
- Pedrafita

PROVINCIA DE OURENSE

■ **Zona de Vilamartín**

Comprende os municipios de:

- Amoeiro
- Coles
- A Peroxa
- Vilamarín

■ **Zona da Limia sur**

Comprende os municipios de:

- Bande
- Entrimo
- Lobeira
- Lobios
- Muíños

PROVINCIA DE PONTEVEDRA

Comprende os municipios de:

- Arbo
- Mondariz
- Mondariz-Balneario
- As Neves
- Ponteareas
- O Porriño
- Salceda de Caselas
- Salvaterra do Miño

NOTAS E COMENTARIOS

ANEXO 6 Apéndice 1

Listado parametrizado

N. INC	PR	ES	T	DATA IN	HO IN	DATA FI	HO FI	CO	MUNICIPIO	PARROQUIA	EMI	C	S. ARB.	S. RASA	S. TOTAL	T	F	C	C
1693	15	00	C	25/08/93	18:55	25/08/93	20:15	04	Boiro	Cures	C42	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S
1694	15	00	C	25/08/93	19:00	25/08/93	20:15	04	Ribeira	Palmeira	C00	I	0.1	0.1	0.15	0	0	0	S
790	27	00	C	25/08/93	17:25	25/08/93	17:55	06	Sober	Neiras	L63	I	0.0	0.1	0.12	0	1	0	S
1266	32	00	C	25/08/93	00:50	25/08/93	01:45	03	Melón	Quines	064	I	0.0	0.5	0.50	0	0	0	S
1268	32	00	C	25/08/93	01:30	25/08/93	02:10	07	Laza	Castro	000	I	0.0	0.0	0.01	0	1	0	S
1269	32	00	C	25/08/93	01:13	25/08/93	02:20	03	Villamarín	León	085	I	0.0	0.1	0.05	0	0	0	S
1273	32	00	C	25/08/93	13:05	25/08/93	14:30	03	Melón	Quines	064	D	0.0	0.0	0.03	0	1	0	S
1274	32	00	C	25/08/93	16:10	25/08/93	16:30	04	Pobra de Trives	Mendoya	000	I	0.0	0.4	0.40	0	1	0	S
1275	32	00	C	25/08/93	18:30	25/08/93	19:50	01	Celanova	Castromao	061	I	0.0	0.3	0.30	0	1	0	S
1276	32	00	C	25/08/93	20:05	25/08/93	20:36	04	Parado do Sil	Edrada	000	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S
1277	32	00	C	25/08/93	20:45	25/08/93	01:20	07	Monterrei	Flariz	000	I	2.2	0.5	2.70	1	1	0	S
1278	32	00	C	25/08/93	20:20	25/08/93	21:30	05	Xunqueira de Ambia	Graña	053	I	0.0	0.0	0.02	0	1	0	S
1279	32	00	C	25/08/93	21:15	25/08/93	22:00	06	Ourense	Beiro	061	I	0.0	0.2	0.20	0	1	0	S
1280	32	00	C	25/08/93	23:00	25/08/93	02:55	07	Cualedro	Montes	000	I	0.0	0.2	0.20	1	1	2	S
1777	36	00	C	25/08/93	00:05	25/08/93	00:20	02	Mondariz	Sabaxanes	P25	I	0.0	0.0	0.01	0	1	0	S
1778	36	00	C	25/08/93	00:10	25/08/93	00:25	03	Vigo	Saianes	P85	D	0.0	0.0	0.01	0	1	0	S
1779	36	00	C	25/08/93	01:20	25/08/93	01:50	05	Tomíño	Tomíño	P23	I	0.0	0.1	0.06	0	1	0	S
1780	36	00	C	25/08/93	02:00	25/08/93	02:05	02	Mondariz	Vilasobroso	P00	I	0.0	0.0	0.01	0	1	0	S
1781	36	00	C	25/08/93	07:00	25/08/93	07:15	02	Mondariz	Vilasobroso	P25	I	0.0	0.0	0.04	0	0	0	S
1782	36	00	C	25/08/93	13:30	25/08/93	13:50	05	O Rosal	Rosal	P23	I	0.0	0.0	0.01	0	2	0	S
1783	36	00	C	25/08/93	15:10	25/08/93	15:20	02	Ponteareas	Ribadetea	P00	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S
1784	36	00	C	25/08/93	15:10	25/08/93	15:28	05	Tomíño	Tebra	P23	I	0.0	0.0	0.02	0	0	0	S
1785	36	00	C	25/08/93	13:35	25/08/93	14:00	02	Arbo	Mourentan	P25	I	0.0	0.1	0.06	0	0	0	S
1786	36	00	C	25/08/93	14:00	25/08/93	14:25	02	Arbo	Mourentan	P00	I	0.0	0.1	0.07	0	1	0	S
1787	36	00	C	25/08/93	15:35	25/08/93	15:55	05	Tomíño	Tomíño	P23	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S
1788	36	00	C	25/08/93	16:15	25/08/93	16:45	05	Gondomar	Vincios	P22	Q	0.1	0.6	0.60	0	0	0	S
1789	36	00	C	25/08/93	17:45	25/08/93	18:00	03	Mos	Tarneiga	P85	D	0.0	0.0	0.04	0	0	2	S
1790	36	00	C	25/08/93	17:30	25/08/93	18:15	04	Vilagarcía de Arousa	Carril	P42	I	0.0	0.0	0.01	0	1	0	S
1791	36	00	C	25/08/93	15:50	25/08/93	16:30	03	Vigo	Navia	P36	I	0.0	0.2	0.15	0	0	0	S
1792	36	00	C	25/08/93	18:00	25/08/93	18:25	03	Vigo	Navia	P36	I	0.0	0.1	0.10	0	0	0	S
1793	36	00	C	25/08/93	19:30	25/08/93	19:45	02	Mondariz	Gargamala	P25	I	0.0	0.0	0.02	0	0	0	S
1794	36	00	C	25/08/93	21:45	25/08/93	22:05	02	A Cañiza	Valeixe	P25	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S
1795	36	00	C	25/08/93	21:45	25/08/93	22:10	02	Salvaterra do Miño	Corzanes	P00	I	0.0	0.0	0.01	0	0	0	S

Superficie arborada: 2.48.
Superficie rasa: 3.47.
Superficie total: 5.95.

Nº liñas tratadas: 33
Nº reproducciones: 0

Consellería de Agricultura, Gandería e Montes

Dirección Xeral de Montes e Medio Ambiente Natural

Informe provisional de lumes

	NÚMERO				SUPERFICIE ARBORADA			
	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.
1989	11	10	11	36	62	12	22	95
1990	10	10	1	7	7	0	0	13
1991	9	19	35	10	0	2	9	2
1992	6	3	19	13	1	0	0	0
1993	2	1	11	19	0	0	2	0
	Galicia				Galicia			
1989	68				191			
1990	28				20			
1991	73				12			
1992	41				1			
1993	33				2			

	SUPERFICIE RASA				SUPERFICIE TOTAL			
	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontev.
1989	98	34	28	243	160	46	50	338
1990	36	5	1	6	43	5	1	19
1991	3	46	77	0	3	48	86	2
1992	0	0	16	1	1	0	16	1
1993	0	0	2	1	0	0	4	1
	Galicia				Galicia			
1989	403				594			
1990	48				68			
1991	127				139			
1992	18				19			
1993	3				6			

Lumes: Suma de incendios, conatos e queimas.

Ano	Nº Lumes (N)	Sup. arborada queimada (Has.) (SA)	Sup. total queimada (Has.) (ST)	Sup. arborada queimada (Has.) (SA/N)	Índice de eficacia l. e. (N/SA x 100)
1989	9.405	93.116	205.392	9,90	10
1990	7.058	16.599	49.544	2,35	43
1991	4.731	3.864	13.358	0,82	122
1992	8.197	2.768	12.326	0,34	294
1993	7.197	1.535	7.961	0,21	476

Fonte: Consellería de Agricultura, Gandería e Montes. Xunta de Galicia.